

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

LOPPURAPORTTI

Hankkeen toimijat:

PROJEKTIPÄÄLLIKÖ

AMMATTIKOUTSI

VALMENTAJA

VOIMAVARAVALMENNUS

VOIMASTARTTI

TAVOITTEET

Tavoitteena oli tuottaa lisäarvoa olemassa oleviin palveluihin erityisesti nuorille, yhdessä eri toimijoiden kanssa, niin että tasa-arvo ja yhdenvertaisuus paranee heikossa asemassa olevien kohdehenkilöiden osalta. Koulutuksessa aliedustettuna oleville kohdehenkilöille on tavoitteena luoda toimintamalli, joka mahdollistaa siirtymän peruskoulusta ammatilliseen koulutukseen Voimastartin ja Voimavaravalmennuksen ja lähiamis-toimintamallin avulla. Tavoitteena oli voimaannuttaa kohdehenkilöitä niin, että he voivat jatkaa ammatillisiin opintoihin, suorittaa ammatilliset opinnot ja myöhemmin työllistyä yhteiskunnan tasa-arvoisina toimijoina. Tavoitteena oli tehdä yhteistyö eri toimijoiden kanssa kuten: yhdistyksien, harrastuspalveluita tuottavien organisaatioiden, kulttuuri- ja liikunta alan toimijoiden, kuntoutusorganisaatioiden, Soiten, nuorisotoimen, kuntakokeilun sekä Kpedun osaamisalojen ja muiden toimijoiden kanssa.

Keski-Pohjanmaan maakuntastrategian mukaan alueellista koulutusjärjestelmää on kehitettävä siten, että se vastaa elinkeinoelämän ja opiskelijoiden tarpeisiin. Koulutustarjonta tulee olla monipuolinen kaikilla koulutusasteilla. Oppimisympäristöjä ja pedagogiikkaa tulee kehittää vastaamaan yksilöllisten opintopolkujen toteuttamista ja työelämän tulevia osaamistarpeita. Olennaista osaamisen kehittämisessä ja elinikäisen oppimisen mahdollisuuksien turvaamisessa on taata koulutus ja ammatti koko ikäluokalle maakunnassa. Erityisesti nuorten kouluttautumista ja työelämään siirtymistä tuetaan niin, että taataan myös enemmän tukea ja ohjausta tarvitseville riittävä henkilökohtainen tuki ja opiskelumahdollisuudet. Näin ehkäistään nuorten syrjäytymistä sekä parannetaan heidän hyvinvointiaan sekä vähennetään nuorisotyöttömyyttä.

Hankkeen tavoitteena oli myös kerätä tietoa tuen tarpeen tunnistamisesta eri kanavien kautta ja kuvataan kohdennetut tukikeinot hankkeen toimet erilaisia tukikeinoja tarvitsevien opiskelijoiden tukemiseksi eri asiakasryhmät huomioiden. Seurantatietoja keräämällä tavoitteena oli myös tehdä näkyväksi se muutos, joita tukikeinoilla on saatu aikaan. Näin voidaan varmistua tukikeinojen toimivuudesta ja perustella niiden käyttöä myös jatkossa. Tämä kytkee toimien toteutumisen edellytykset oppilaitoksen toimintakulttuuriin ja rakenteellisiin tekijöihin. Tavoitteena oli kuvata panos, teko tai tuotos, mitattava tehty työ, toteutettavat tukikeinot, vaikutus sekä vaikuttavuus. Tässä yhteydessä muutoksen tuottama todennettu hyöty suhteessa opiskelijoiden hyvinvointiin ja oppilaitostalouteen. Tavoitteena oli myös perehtyä Ruotsissa kehitettyihin hälytysmalleihin ja ratkaisuihin.

TARVE

Käytännössä kaikki nuoret Suomessa hakevat toisen asteen opintoihin. Monet aloittavat opinnot jopa useita kertoja. Opintojen eteneminen voi kuitenkin estyä, eivätkä toistuvat keskeyttämiset ja uudelleen aloittamiset vahvista nuoren itsetuntoa. Nuori voi ahdistua ja masentua monista epäonnistumisista. Ongelmat voivat näyttäytyä päihde- ja mielenterveysongelmina, poissaoloina ja ahdistuksena. Päihde- ja mielenterveysongelmat ovat kuitenkin usein toissijaisia ja voivat johtuvat siitä, että jokin alkuperäinen ongelma on jäänyt havaitsematta.

Myös nuorten pahoinvointi on lisääntynyt. Koronakriisin aiheuttamat poikkeusolot ovat lisänneet nuorten mielenterveyden haasteita. Terveystien ja hyvinvoinnin laitoksen tilanekuvassa jopa 40 prosenttia opiskeluterveydenhuollossa toimivista ammattilaisista ilmoitti huolen opiskelijoiden hyvinvoinnista olevan merkittävästi suurempi kuin vuotta aiemmin.

Nuorten mielenterveyttä ja hyvinvointia pitäisi tukea voimakkaasti, jotta nuorten työkyky säilyy, eikä koronakriisistä aiheudu pitkäaikaista nuorisotyöttömyyden lisääntymistä. Lisäksi on eri toimenpitein mahdollistettava, että mahdollisimman moni nuori suorittaa toisen asteen koulutuksen loppuun. Koko yhteiskunnassa olisi otettava käyttöön keinoja, joilla nuorten pääsyä työelämään ja opintoihin voidaan helpottaa. Nuoruus on ihmisen kehityksen kannalta erityisen herkkä, ja kriittinen elämänvaihe.

Ulkopuolisuuden ja syrjäytymisen ehkäisemisessä tämä on keskeinen ajanjakso. Samalla voidaan vahvistaa niitä nuoria, joiden lapsuuden olosuhteet eivät ole tarjonneet riittävää tukea ja näin mahdollistaa myös heille itsenäistyminen ja omanlaisen elämänpolun tavoittelu. Nuoriin panostamalla voidaan ehkäistä osattomuuden ja erilaisten kuormittavien tekijöiden siirtymistä sukupolvelta toiselle. (Ojanperä, N. 2019, 67)

Olemassa olevat tuki- ja ohjauspalvelut toisella asteella eivät aina pysty riittävän voimakkaasti puuttamaan opiskelijoiden tilanteeseen. Opiskeluhuollon toimijat voivat havaita, että ongelmia on, mutta heidän palvelunsa eivät välttämättä riitä ja nuori voikin tarvita pitkäkestoisen, kokonaisvaltaisen, ammatillisen lähiaikuisen tukea. (Ojanperä, N. 2019, 67)

Suurin osa kaikista nuorista voi edelleen hyvin, mutta osalla on riski jäädä koulutuksen ja työelämän ulkopuolelle. Haastetta aiheuttaa myös oppivelvollisuuden pidentäminen ja koko ikäluokan kouluttamisvelvollisuus. Tämän hankkeen kohderyhmää ovat olleet 2- ja 3-vuoden opiskelijat, jotka eivät ole oppivelvollisuuden piirissä ja ne oppivelvolliset, joille nykyinen palvelujärjestelmä ei pysty tarjoamaan riittävää tukea.

Mielenterveysongelmat, muut terveysongelmat ja oppimisvaikeudet ovat merkittäviä opintojen keskeyttämiseen yhteydessä olevia tekijöitä. Yleisimmät mielenterveysongelmat, kuten masennus ja ahdistuneisuus, puhkeavat kaikkein todennäköisimmin ikävaiheessa 15–24, joka on keskeistä aikaa koulutuksen hankkimisen kannalta (esim. Kessler ym. 2005)

Haasteet voivat näkyä mm: keskittymisen pulmina, vaikeuksina täyttää opintoihin liittyviä vaatimuksia. Haasteisiin liittyy usein aaltoileva toimintakyky, joka voi vaikeuttaa sopivien tukimuotojen löytymistä. Myös neurokirjon (mm. tarkkaavaisuuspulmat, oppimisvaikeudet ja autismikirjo) haasteet voivat vaikeuttaa opiskelijan opiskelua tai selviytymistä arjessa) Keskeyttämistä harkitsevat ammattiopiston opiskelijat ovat selvästi uupuneempia ja kokevat riittämättömyyden tunnetta verrattuna valmistumiseensa uskoviin opiskelijoihin.

Tuen tarpeen tunnistaminen, ennaltaehkäisevä mielenterveystyö ja riittävä terveydenhuolto on merkittävä opintojen keskeyttämistä ennaltaehkäisevä tuki. Mikäli nuoren tilanne on sellainen, että opinnot uhkaavat keskeytyä, keskeyttämisvaarassa olevien nuorten tilanne tulisi arvioida erityisen huolellisesti ja moniammatillisesti. Asiantuntijaryhmään voivat kuulua terveydenhoitaja, erityisopettaja, kuraattori, opinto-ohjaaja,

Kouluterveyskyselyn mukaan pienelle joukolle kasaantuu yli 10 keskeyttämiseen liittyvää riskitekijää. Keskeyttämisriski on usein suurin opiskelijoilla, joilla oli opiskeluvaikeuksia, päihteidenkäyttöä, vaikeuksia tulla toimeen opettajien kanssa, keskinkertainen tai heikko terveydentila ja vähintään keskivaikea masennus. He eivät pitäneet koulunkäynnistä eivätkä nähneet sitä merkityksellisenä. (Halme ym. 2012.)

Varhaisen ja oikea-aikaisen tuen kohdalla on kyse sekä opiskelijälähtöisyydestä että kustannustehokkuudesta.

Hanketta oli valmisteltu Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymän sisäisten asiantuntijoiden kanssa. Mukana suunnittelussa on ollut rehtori, toimialapäälliköitä, Valman opettajia ja ohjaajia, opiskeluhoollon toimijoita sekä hanketoimijoita Tukipolku-, ja Varustamo-hankkeista. Verkostossa hankeidea on käyty läpi nuoristoimen vs. johtajan Susanna Lakanahon, kuntakokeilun työllisyyspäällikön Sanna-Mari Levijoen, Soiten mielenterveys- ja päihdepalvelut palvelualuejohtajan Nina Wikströmin, nuorisopsykiatrian vs. ylilääkärin Matti Kaivosojan, lasten ja nuorten terapiapoliklinikan osastonhoitajan Jaakko Kososen ja sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen toiminnanjohtajan Harri-Heikki Niemen ja sosiaalisen kuntoutuksen johtajan Sanna Mannisen kanssa.

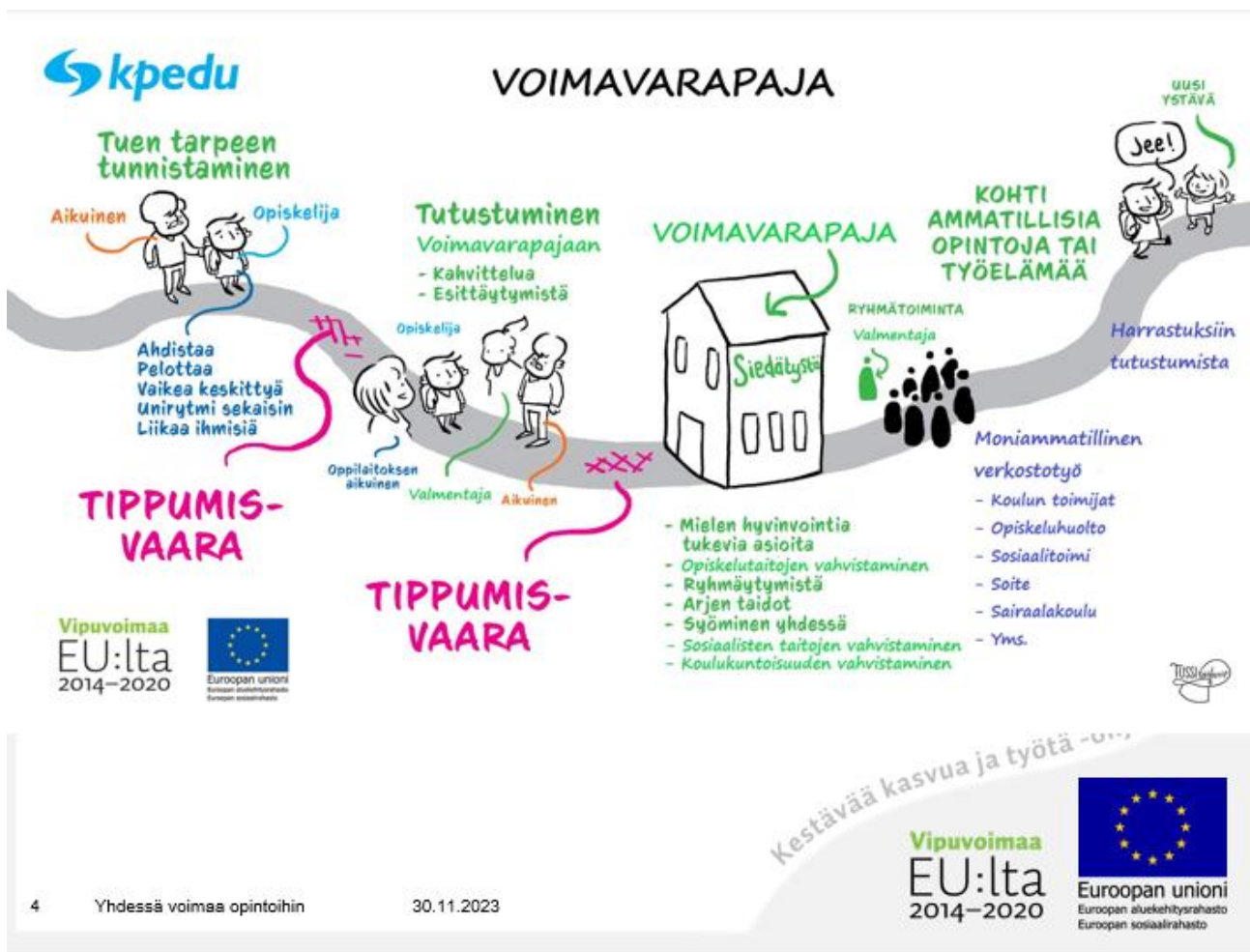
Hankkeen kehittämisideat nousivat silloin meneillään olevien hankkeiden kokemuksista. Kuntoutuksellinen ote ja kohdehenkilöiden perusasioiden saattaminen hyvälle tasolle, on välttämätön

edellytys, että opinnot voisivat jatkua. Rinnallakulkeva tuki ja tiivis ryhmämuotoinen, toiminnallinen aktivointi oppilaitosympäristössä vaikuttaisi olevan se, joka palvelujärjestelmästä nyt puuttuu.

MITÄ TEHTIIN

YHDESSÄ VOIMAA OPINTOJEN OPPIMISYMPÄRISTÖSSÄ TAPAHTUVAKSI RYHMÄTOIMINNAKSI.

Hankkeessa kehitettiin uudenlaisia ratkaisuja ja ennakoivaan lähestymistapaa opinnoista keskeyttämisen ehkäisyyn jo siinä vaiheessa kun ensimmäiset signaalit ilmenevät keskeyttämiseen.

Hankkeen aikana pilotoitiin VOIMASTARTTIA JA VOIMAVARAVALMENNUSTA ja molempia toimintoja kutsuttiin myöhemmin YHDESSÄ VOIMAA OPINTOJEN OPPIMISYMPÄRISTÖSSÄ TAPAHTUVAKSI RYHMÄTOIMINNAKSI. Hanke aloitti oppilaitoksen asuntolassa, mutta sisäilmaongelmien takia siirryttiin tilapäisesti luokkatilaan ja myöhemmin vuokrattiin oppilaitoksen välittömästä läheisyydestä kaksio, joka sisustettiin edullisesti mutta viihtyisäksi.

Pilotoituun toimintamalliin saattoi osallistua oppilas, opiskelija tai työtön nuori. Oli mahdollista osallistua

- ryhmätoimintaan tätä toteutettiin pääsääntöisesti Kaustisen toimipaikassa.
- VOIMASTARTIN ja VOIMAVARAVALMENNUKSEN toiminta yhdistettiin Hakakadulla tapahtuvaksi ryhmätoiminnaksi, joka räätälöitiin kohdehenkilöiden tarpeiden mukaan. Valmentaja ja Ammattikoutsit olivat tämän toimintaosion toteuttajia yhdessä verkoston kanssa.

Ennen Yhdessä voimaa opintoihin toimintaympäristöön tuloa nuoren kanssa sovittiin haastattelut, tehtiin laaja tilannekartoitus ja tavoitteiden asettaminen yhteistyössä lähettävien ohjaushenkilöiden kanssa. Alaikäisen huoltaja ja mahdollinen muu opiskelijan tukiverkosto kutsuttiin mukaan kohdehenkilön luvalla. Toiminnassa on ollut kaksi valmentajaa, joista toinen on ammattikoutsit, joka tehtäviin kuuluu myös valmennusjakson jälkeinen opintoihin kiinnittymisen varmistaminen, ohjaus ja tuki. Jälkiohjaus opintoalalle palatessa kestää kahdesta kuukaudesta vuoteen. Valmennuksessa olevat opiskelijat voivat pysyä oman perustutkintonsa opiskelijoina toimintajakson ajan.

Haastattelujen ja tilannekartoituksen jälkeen kohdehenkilöllä on ollut mahdollisuus lähteä tutustumaan toimintaan ja ohjaaviin henkilöihin. Kohdehenkilö saattoi käydä yhdessä voimaa opintoihin ympäristössä oman tilanteensa mukaisesti pääsääntöisesti neljänä päivänä viikossa 4-5 tuntia päivässä. Henkilö saattoi olla sairauslomalla, hänellä on voinut olla kuntoutussuunnitelma tai hän

voinut odottaa pääsyä esim. lääkäriin. Tavoitteena on ollut päästä pois kotoa ja saada päivärytmiä kuntoon.

Yhdessä voimaa opintoihin ympäristössä jatkettiin toimintakyvyn arviointia, asetettiin tavoitteita ja parannettiin elämän ja arjen hallinnan taitoja sekä otettiin toimintaa mukaan tarvittava verkosto ja kuntoutuspalvelut. Toiminnan avulla mahdollistettiin elämässä ja opinnoissa pärjäämisen tiellä olevien esteiden löytäminen ja poistaminen, sekä elämänlaatua ylläpitävän elämänhallinnan kohentuminen, palveluohjaus ja tiivis verkostotyö.

Yksilövalmennuksella ja ammattikoutsitoiminnalla tuettiin kokonaisvaltaisesti oppilaan, opiskelijan tai työttömän toimijuutta, hyvinvointia, sosiaalista vahvistumista sekä tarvittavia elämän/arjen taitoja. Yksilövalmennuksen ja ammattikoutsitoiminnan kautta toteutuivat vierellä kulkemisen periaatteella toteutetut tukiratkaisut. Yksilövalmennusta ja ammattikoutsitoimintaa toteuttavat henkilöt toimivat kohdehenkilön äänitorvena ja asioiden edistäjänä palveluverkostossa ja saattoivat heidät tarvittavan tuen piiriin. Toiminta voitiin kohdentaa ensisijaisesti akuuttia tukea tarvitseville tilanteen kartoittamiseksi ja purkamiseksi, keskeytysriskissä oleville kokoamaan tarvittavia tukiratkaisuja kokonaisvaltaisesti opiskelijan ympärille tai edistämään opintonsa väliaikaisesti keskeyttäneiden opiskelijoiden uudelleen kiinnittymistä opintoihinsa.

Yhdessä voimaa opintoihin oppimisympäristön toiminta ei ole ollut työpajatoimintaan vaan uudenlaista oppilaitosympäristön valmennusmallia tukea tarvitseville opiskelijoille tai opiskelijaksi haluaville. Tiivistä yhteistyötä on tehty myös Soiten sairaalakoulun kanssa.

Työskentelymuotoina ovat olleet oppilaitoksessa toteutettava projektimainen ryhmävalmennus, yksilövalmennus, opiskelutaitovalmennus, neuropsykiatrinen-valmennus ja nuoren ohjaaminen opintoihin tai tarvittavan tuen piiriin. Toiminta on mahdollistanut myös eroamassa oleville moniammatillisen arvioinnin ja ohjauksen.

Ympäristö on toiminut non stop-periaatteella. Keskeistä on ollut pitkäkestoinen, kokonaisvaltainen lähiaikuisen oikea-aikainen tuki. Kuntoutuksellinen elementti ja toimintakyvyn arviointi ja kohentaminen on ollut keskeistä. Toiminnassa on etsitty keinoja oman opiskelupolun löytymiseen ja käytetty toiminnallisia menetelmiä arjen hallinnan ja itsetunnon tukemiseen, opiskelijoiden sosiaalisen vahvistumisen, tunne- ja vuorovaikutustaitojen kehittymiseen ja opiskelutaitojen parantamiseen.

Valmentavasta työotteesta ja pudokkuutta ehkäisevästä toimintakulttuurissa on ollut keskeistä, että nuori on saanut oman työntekijän, jolla on ollut kokonaisvastuu hänen tilanteestaan ja yksilöllisten tarpeidensa tunnistamisesta. Oleellista on ollut myös verkostojen kanssa tehtävä yhteistyö nuoren tilanteen selvittämiseksi ja nuoren asioiden eteenpäin viemiseksi. Toiminnassa vaikutusten mittaaminen ja niiden arviointi on ollut keskeisessä asemassa. Näin voidaan todentaa toiminnan tuottamat vaikutukset ja muutokset eri sidosryhmille. Toiminnan tavoitteena on ollut auttaa nuoria kiinnittymään yhteiskuntaan, koulutukseen ja työelämään.

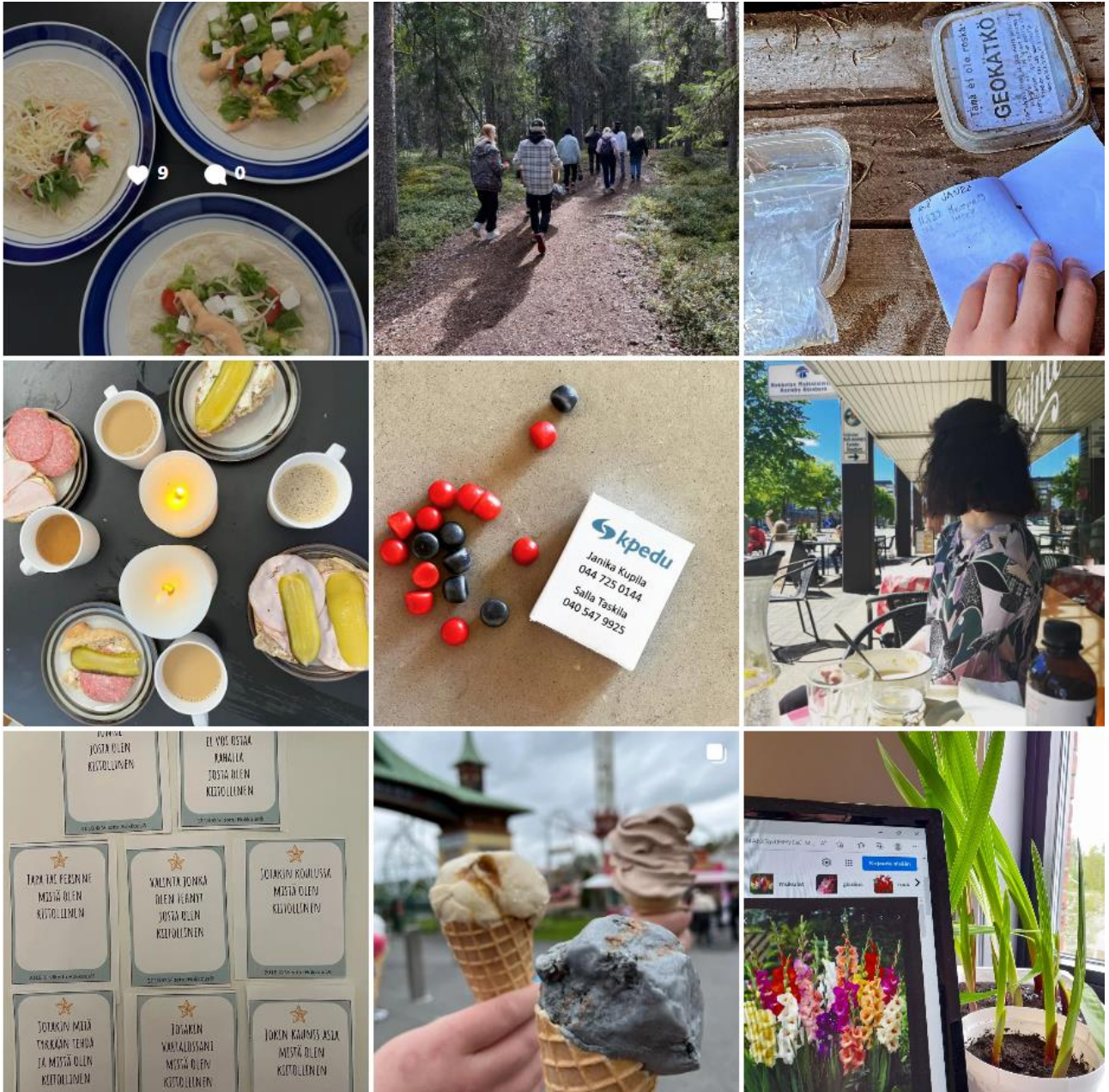
Toimintaa on toteutettu myös opiskelija-/nuorisolähtöisten toiminnallisten projektien avulla. Hankkeessa on kartoitettu nuorten kiinnostuksen kohteet heidän lähtökohdista käsin. Yhteisöllisten projektien avulla on voitu voimaannuttaa nuori kokemaan yhteisöllisyyttä ja osallisuutta ulkopuolisuuden sijaan. Usein nuoren sosiaalinen verkosto on vaatimaton eikä oppilaitosyhteisö tuota heille osallisuuden kokemusta tai sitä, että olisivat osana yhteiskuntaa. Toimintaan on tuotu myös vapaa-aikatoimintoja taiteen, musiikin, liikunnan aloilta ja niitä on voinut kokeilla turvallisesti oppilaitosympäristössä ja tai yhdessä pienryhmän kanssa toimintoja tuottavissa ympäristöissä ja niistä on voinut parhaimmillaan jokainen löytää itselleen sopivan oman harrastuksen.

Hankkeessa tehtiin tiivistä yhteistyötä alueen yhdistysten, vapaa-aikatoimintoja järjestävien tahojen kanssa. Tavoitteena on ollut nuorten/opiskelijoiden voimaannuttaminen ja sisäisen motivaation vahvistaminen. Näiden toimien tarkoituksena on ollut harjoitella kädentaitoja, arjentaitoja ja saada onnistumiskokemuksia. Pienprojektien avulla on voitu tuottaa kädentaitojen tuotteita, pop-up-tapahtumia mm. leivonnan ja ruuanvalmistuksen avulla. Toimintamallissa keskeistä on tekemällä

oppiminen. Hankkeen alussa kartoitettiin alueen yhdistykset ja yritykset, jotka haluavat olla mukana kehittämässä tätä toimintaa.

Toimintaan kytkettiin myös ammatillisen koulutuksen yhteisiä tutkinnon osia, niin että niiden sisältöjä toteutettiin hankkeen projekteissa. Näiden opinnollistaminen ei ole hankkeen tehtävä vaan alan opettajat hyväksilukevat myöhemmin ne osiot, jotka sopivat opintoihin.

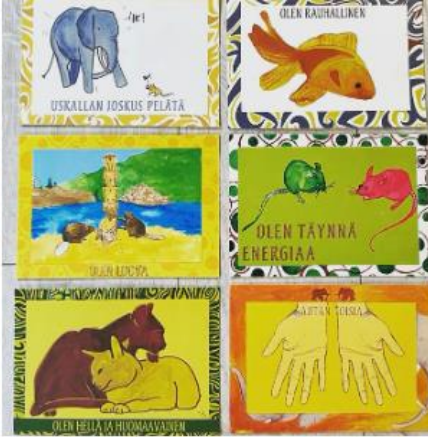

TEEMAKOKONAISUUKSIA

Toiminnan aikana toteutettiin erilaisia teemakokonaisuuksia ei niinkään viikkoina vaan pidemmän aikajakson aikana mm.

- Arki haltuun ja itsetuntemuksen vahvistaminen

- Voimaantumista taiteesta, valokuvauksesta, liikunnasta ja musiikista
- Voimaantumista luonnosta
- Tutustutaan lähialueen palveluihin
- Neuropsykiatrinen tuki
- Oppimisvaikeuksien ja opiskelutekniikan tuki
- Hyvinvointia ruuasta

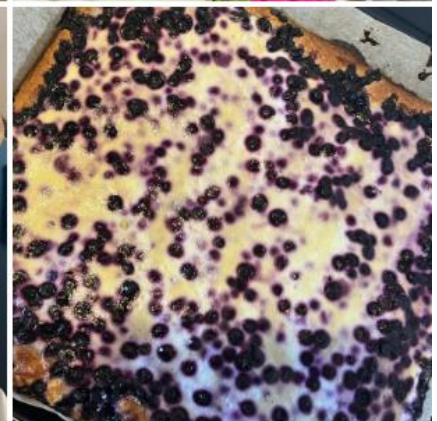
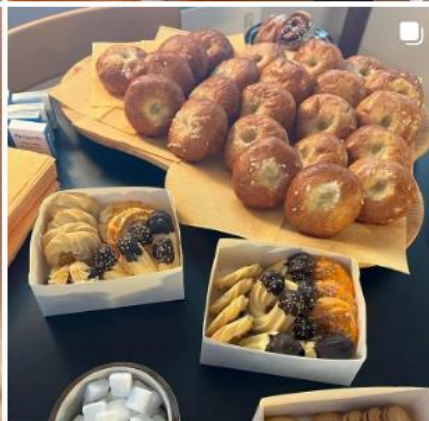
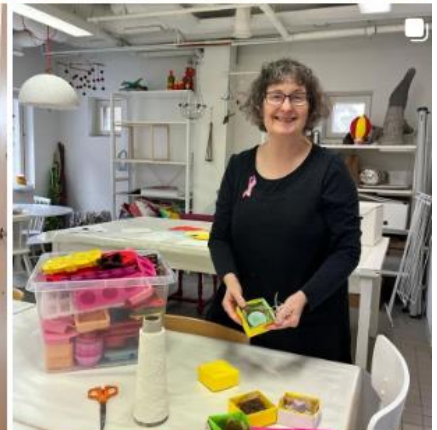
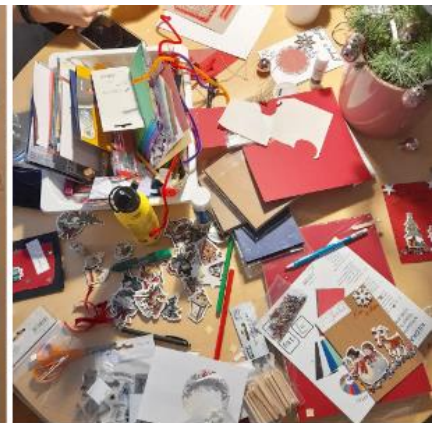
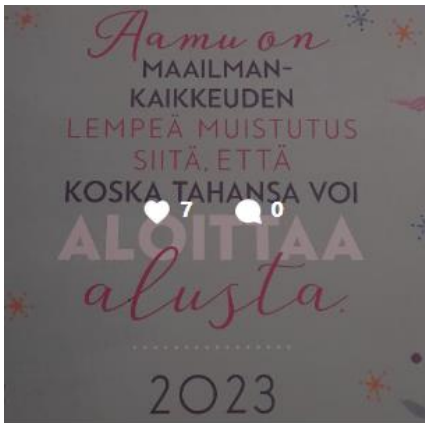

RYHMÄTOIMINTAA

Kohdehenkilöille tarjottiin myös ryhmätoimintoja Monipuolisesti **arjenhallinnan taitoihin keskittyvä** ryhmä Ryhmän koko 4-8 henkilöä. Ryhmän kesto yht. 30h kokoontuminen kerran viikossa Ryhmän sisältö koostuu arjenhallinnan eri osa-alueista, joiden painotuksiin ryhmäläiset voivat vaikuttaa. Ryhmässä käsitellään teorian ja toiminnallisuuden kautta mm. seuraavia teemoja:

- toimintakyvyn perusta
- terveellinen ruokavalio
- riittävä uni ja vuorokausirytmä

- hygienia
- virkistys ja harrastukset
- liikunta
- terveydestä huolehtiminen ja sairauksien hoitaminen
- talouden hallinta
- asiointi
- osallisuuden vahvistaminen
- vuorovaikutus- ja sosiaaliset taidot ja niiden merkitys arjenhallintaan
- itsetuntemus ja vahvuudet
- arjenhallinnan voimavarojen hahmottaminen ja stressin hallinta

Oman talouden hallintaan keskittyvä ryhmä

Ryhmän koko 4-8 henkilöä. Ryhmän kesto yht. 9h

Ryhmän sisältö koostuu talouden hallinnan eri osa-alueista. Ryhmässä harjoitellaan omien tulojen ja menojen seuranta ja kuinka omat tulot ja menot saadaan tasapainoon. Ryhmäläiset laativat henkilökohtaiset taloussuunnitelmat, joissa seurataan viikoittaista/kuukausittaista rahankäyttöä ja näin opetellaan suunnittelemaan rahankäyttöä ja säästämistä realistisesti. Toiminta voi kohdistua

Kuka minä olen ryhmä

Itsetuntemuksen lisääminen.

5 kertaa 1 h-1,5 h.

Nepsy-ryhmä (viikon kurssi motivaation herättelyyn)

Ryhmän koko 4-6 henkilöä. Ryhmän kesto yht. 10h voidaan sopia myös pidemmälle ajalle. Neljän tai viiden ryhmätapaamisen nepsy-ryhmässä keskitytään tiedon lisäämiseen neuropsykiatrisista häiriöistä. Ryhmän aikana herätellään motivaatiota arjen hallinnan ja uusien ajattelu- ja käyttäytymismallien etsimiseen laajemmista neuropsykiatrista valmennuskokonaisuuksista. Ryhmässä on mahdollisuus myös kokemusten jakamiseen – vertaistukeen. Tämä toteutetaan toimijoiden ja sosiaalipsykiatrisen yhdistyksen kanssa yhdessä.

Toiminnallinen ja elämyksellinen ryhmä.

Toiminnallinen ja elämyksellinen ryhmä. Keskittyy ihmisen kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin, ihmisenä kasvamiseen toiminnan ja kokemuksen kautta. Sisältää tietoa luonnossa liikkumisesta, fyysisestä ja psyykkisestä turvallisuudesta, kestävästä kehityksestä. Luonto - ja elämystoiminnan lajitaidot (retkeily, vaellus, melonta, kiipeily, jousiammunta jne) tulevat tutuiksi jokaisen taidoille räätätöitynä. Arts taidepajassa työskentelyä eri taiteen aloihin tutustumista ja kokemista. Tavoitteena resilienssin, itsetunnon, itsetuntemuksen ja rohkeuden lisääminen. Omien arvojen löytäminen ja sitä kautta uusi selkeä suunta elämään.

YKSILÖVALMENNUS AMMATTIKOUTSI

Ammattikoutsi tarjoaa rinnallakulkevaa tukea.

**Kpedu:n
Pilotoitu ohjausmalli**

- 72 Yksilövalmennettavia yhteensä + paljon lyhyitä ohjauksia
- 53 Oli keskeyttämisvaarassa tai eroamistilanteessa, tilanne nyt aivan toinen
- 21 Aloittanut ammatilliset opinnot tuetusti + 16 Paja nuoren tuki pajan alkaessa
- 7 Siirtyi Luoviin opiskelemaan + 1 kanssa ollaan menossa tutustumaan
- 19 Palannut sairauslomalta kouluun
- 8 Vaihtanut alaa
- 3 Siirtynyt kuntouttavaan työtoimintaan
- 7 Eroaminen
- 21 Nyt ohjauksessa

TIEDOLLA JOHTAMINEN

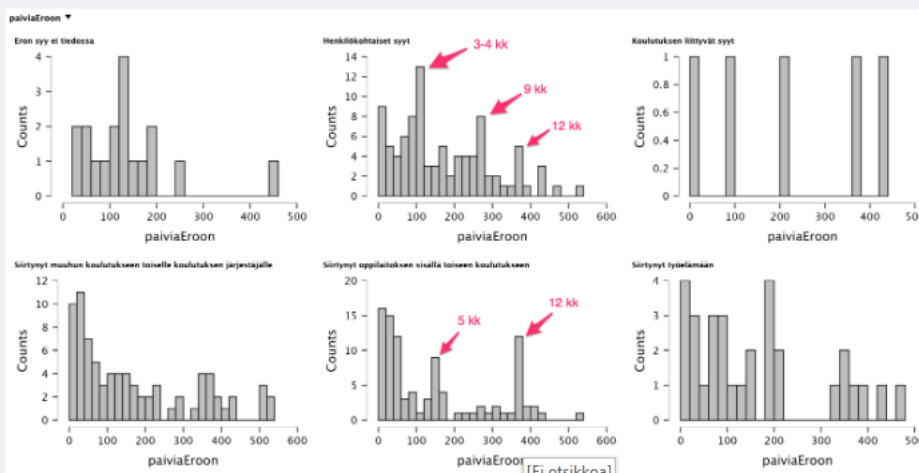
Hankkeen aikana kerättiin tietoa tuen tarpeen tunnistamisesta eri kanavien kautta ja selvitettiin kohdennetut tukikeinot erilaisia tukikeinoja tarvitsevien opiskelijoiden tukemiseksi eri asiakasryhmät huomioiden. Selvitettiin erilaista dataa käyttäen siitä millaiset tekijät voivat lisätä keskeyttämisen riskiä ja kertoa mahdollisesta kasvaneesta tuen tarpeesta. Kiinnitettiin huomiota siihen missä opiskelun

vaiheessa opiskelijoiden riskit lopettaa opinnot lisääntyvät, jotta osataan käynnistää tukikeinoja erityisesti näissä kohdissa. Toiminnassa hyödynnettiin Annie-tekoälysovellusta, jonka avulla lähetettiin tekstiviestit uusille opiskelijoille ja kysyttiin millaista tukea he voisivat tarjota, tukitarve välittyi automaattisesti oikealla tuen tarjoajalle. Annie-toiminnan kautta selvitettiin myös missä vaiheessa opiskelijat ovat alttiimpia keskeyttämään opintonsa. Hyödynnettiin myös eroamistilastoja ja erityisesti negatiivisia keskeyttämislukuja.

Tutkinnoittain, syksy 2022

Tutkinto	Tukipyyntö %	#	Kaikki ok %	#	Ei vastausta %	#	Toimitetut viestit
Hyvinvointialat	10 %	15	71 %	109	19 %	30	154
Luonnonvara-alat	5 %	<7	58 %	69	38 %	45	120
Tekniikan alat	3 %	<7	62 %	80	14 %	14	97
Liiketoiminnan pt	9 %	8	62 %	53	28 %	24	85
Tieto- ja viestintätekniikan pt	11 %	7	70 %	43	18 %	11	61
Hevostalouden pt	8 %	<7	71 %	34	21 %	10	48
Sähkö- ja automaatioalan pt	2 %	<7	85 %	38	11 %	<7	44
Rakennusalan pt	9 %	<7	86 %	37	5 %	<7	43
Sosiaali- ja terveysalan pt	12 %	<7	63 %	27	26 %	11	43
Talotekniikan pt	2 %	<7	76 %	32	21 %	9	42
Palvelualat	5 %	<7	76 %	32	8 %	<7	37
Media-alan ja kuvallisen ilmaisun pt	9 %	<7	80 %	28	11 %	<7	35
Elintarvikealan pt	13 %	<7	69 %	22	19 %	<7	32
Ravintola- ja catering-alan pt	16 %	<7	72 %	23	13 %	<7	32
Kasvatus- ja ohjausalan pt	19 %	<7	48 %	13	33 %	9	27
Ajoneuvoalan pt	5 %	<7	70 %	14	25 %	<7	20
Logistiikan pt	15 %	<7	70 %	14	15 %	<7	20
Pintakäsittelyalan pt	15 %	<7	65 %	13	20 %	<7	20
Luonto- ja ympäristöalan pt			36 %	<7	64 %	7	11
Prosessiteollisuuden pt	9 %	<7	64 %	7	27 %	<7	11
Puuteollisuuden pt	11 %	<7	78 %	7	11 %	<7	9
Kone- ja tuotantotekniikan pt			43 %	<7	57 %	<7	7
Turvallisuusalan pt			60 %	<7	40 %	<7	<7
Puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan pt			100 %	<7	<7	<7	<7
Laboratorioalan pt			100 %	<7	<7	<7	<7
Teknisen suunnittelun pt			50 %	<7	50 %	<7	<7
Hius- ja kauneudenhoitoalan pt			100 %	<7	<7	<7	<7
Puhtaus- ja kiinteistöpalvelualan at			100 %	<7	<7	<7	<7
Total		2	70 %	713	21 %	217	1 012

Eroamisen ajankohta

- Vaihtelu eroamisen ajankohdassa eri eron syiden välillä on suhteellisen vähäistä
- "Eropiikkejä" etenkin henkilökohtaisissa syissä sekä oppilaitoksen sisäisissä siirtymisissä

Amispalaute: Aloituskysely

Amispalaute: Aloituskysely

Yhdessä voimaa opintojen kohdehenkilöiden seurantatietoja keräämällä tehtiin myös näkyväksi se muutos, joita tukikeinoilla on saatu aikaan. Näin voitiin varmistua tukikeinojen toimivuudesta ja perustella niiden käyttöä myös jatkossa. Tämä kytkee toimien toteutumisedellytykset oppilaitoksen toimintakulttuuriin ja rakenteellisiin tekijöihin. Tässä yhteydessä selvitettiin muutoksen tuottama todennettu hyöty suhteessa opiskelijoiden hyvinvointiin ja oppilaitostalouteen.

Tässä onnistuttiin, toiminta on vaikuttavaa ja tulokset näkyvät positiivisesti myös oppilaitostaloudessa.

LÄHIAMIS-TOIMINTAMALLIN KUVANTAMINEN

Monilla nuorilla ei ole ollut valmiuksia lähteä opiskelemaan Kokkolaan ja muuttaminen asuntolaan on ollut olla haasteellista osalle heitä. Lähiamis tarjosi mahdollisuuden opiskella omalla kotipaikkakunnalla. Lähiamismallilla voitiin kokeilla opintojen suorittamista omalla paikkakunnalla työpaikalla tapahtuvaa oppimista ja oppisopimuskoulutusta hyödyntämällä. Sopivien työpaikkojen löytäminen ja opintojen suorittamalla siellä on ollut mahdollisuus osalle opiskelijoista. Yhteiset tutkinnon osat tehtiin myös Perhossa eri menetelmiä noudattaen. Hankkeeseen kohdistettiin kuukauden resurssia kuvaamisen prosessiin.

Tuotteet

Voimastartti-mallinnus

Voimavaravalmennus-mallinnus

Valmentaja ja ammattikoutsi mallinnus

Ryhmätoiminnan teemaviikkojenrungot ja kuvatut toteutustavat mallinnus

Opinnollistettuja nonformaaleja yhteisiä tutkinnon osia osana projekteja mallinnus

Erilaisten yhteistyössä eri toimijoiden kanssa toteutettujen pienprojektien mallinnus

Tiedon keruu toiminnan kehittämisen tueksi-mallinnus

Lähiamis-toimintamallin mallinnus.

HANKKEEN SEMINAARI

YHDESSÄ VOIMAA OPINTOIHIN -HANKKEEN SEMINAARI

torstaina 30.11. klo 8.30–11.30

Talonpojankatu 6 | Tapanila-auditorio / Teams | [osallistumislinkki](#)

- 8.30–8.45 Tervetuloa
yhtymäjohtaja **Ari Maunuksela** | Kpedu
- 8.45–9.00 Opetus- ja kulttuuriministerin videotervehdys
opetusministeri **Anna-Maja Henriksson**
- 9.00–9.30 Sairaalakoulun näkökulma kouluikämmättömyyteen ja syrjäytymisen ehkäisyyn
rehtori **Karita Mäkelä** & erityisluokan opettaja **Hanna Nygård** | Mariankadun koulu
- 9.30–10.00 Yhteisövaikuttavuus syrjäytymisen ehkäisyssä
erityisasiantuntija **Oona Palosaari** | Irla Itsenäisyyden juhluvuoden lastensäätiö
- 10.00–10.15 tauko
- 10.15–11.05 Hankkeen hyvät käytännöt
ammattikoutsi **Janika Kupila**, valmentaja **Salla Taskila** & opiskelijat
- 11.05–11.20 Rahoittajan puheenvuoro
rahoitusasiantuntija **Marko Muotio** | Keski-Suomen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus
- 11.20 Kiitos
projektipäällikkö **Anne Eteläaho** | Yhdessä voimaa opintoihin -hanke, Kpedu

www.kpedu.fi/yhdessa-voimaa-opintoihin

Opiskeluhuollon toimijoiden kannanotto Voimavara-pajan säilymisen puolesta:

Haluaisimme kertoa opiskeluhuollon näkemyksen Voimavara-pajasta oppimisympäristönä, ja samalla esittää vahvan toivomuksen sen vakiintumisesta Kpedulle. Tänä päivänä oppilaitoksiin oppivelvollisuuslain myötä tulee paljon myös opiskelijoita, jotka eivät kykene syystä tai toisesta opiskelemaan isoissa ryhmissä tai juuri ollenkaan. Olemme tehneet havainnon, että voimavarapajan oppimisympäristö on ollut suuressa roolissa näiden opiskelijoiden tukemisessa ja auttamisessa takaisin opintojen pariin. Ilman Voimavara-pajaa nämäkin nuoret olisivat vaarassa syrjäytyä, eivätkä välttämättä koskaan olisi päässeet takaisin yhteiskunnan rattaisiin.

Voimavara-pajan oppimisympäristössä voidaan myös ennaltaehkäistä sitä, ettei opiskelija joudu toistuvasti hakeutumaan uusille koulutusaloille, saamatta kuitenkaan samanaikaisesti mitään opintoja eteenpäin. Meille opiskeluhuollossa toimiville Voimavara-paja on erittäin tärkeä yhteistyökumppani, myös konsultatiivisissa asioissa. Toivomme siis, että Kpedu näkee Voimavara-pajan oppimisympäristön tärkeyden ja tarpeellisuuden nuoren kasvun ja kehityksen tukemisessa. 28.8.2023

Opiskeluhuolto; Sari Kola, Jonna Vakkuri, Maria Indola, Mari Kurikkala, Simo Säippä, Carita Hilli, Emma Juuri-Oja, Mervi Hautamäki, Kati Vertanen, Tiia Haapaniemi, Johanna Puumala, Jetta Aarnio, Minna Neuvonen.

HANKKEEN ARVIOINTI

Hanketta arvioitiin osana Sanna-Mari Pöyryn ylemmän amk:n tutkinnon opinnäytetyötä.

MITÄ ARVIOITIIN?

- Nuorilähtöisyys
- Kohtaamisosaaminen
- Koetut vaikutukset ja pajan merkitys nuorille
- Nuorten pajakokemus
- Tulevaisuus
  - Pitäisikö olla myös tulevaisuudessa?
  - Miten kehittäisit nykyistä toimintaa?

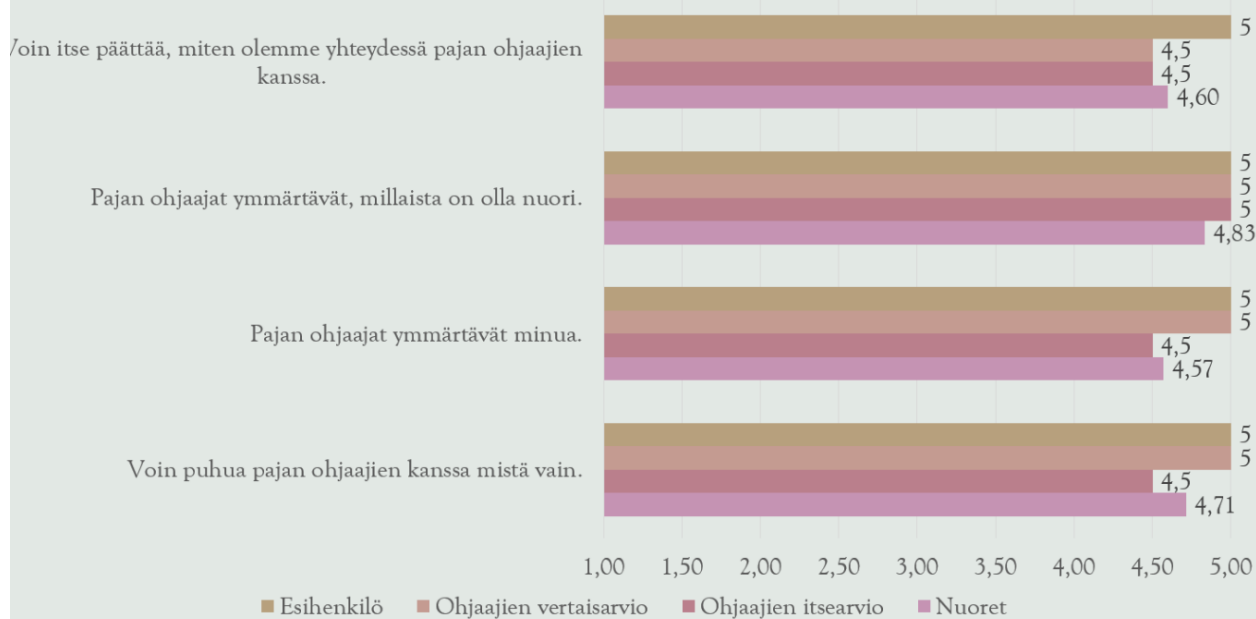

KÄYTTÄJÄLÄHTÖINEN ARVIOINTI

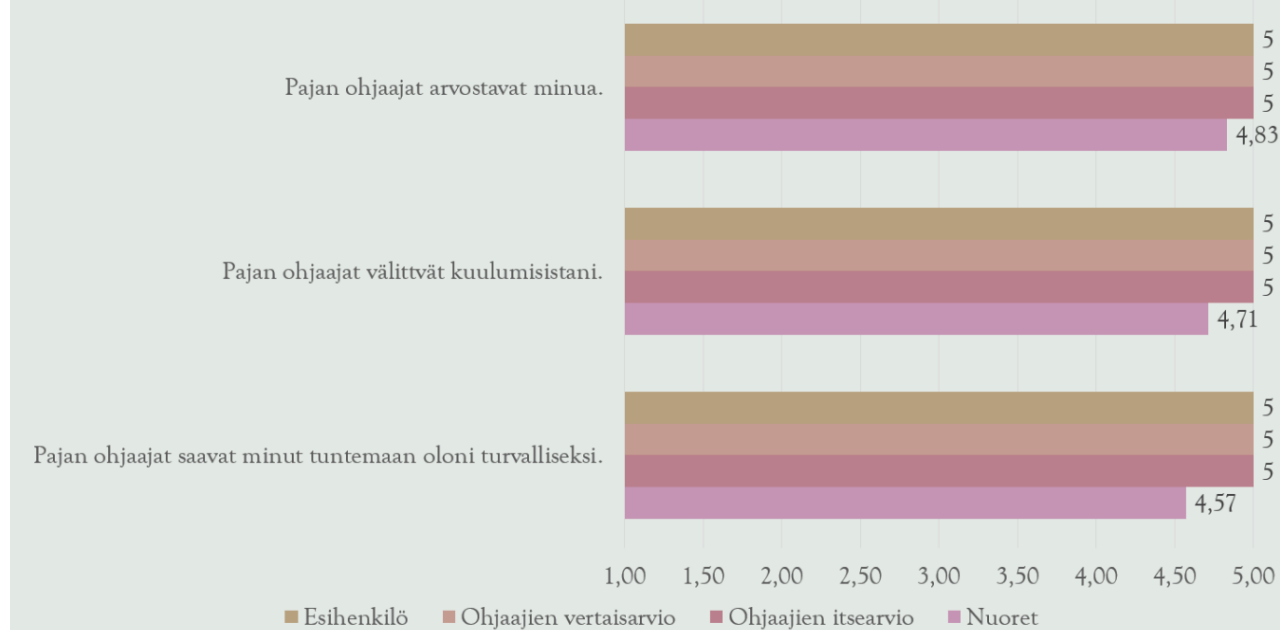
- Arviointiin käytettiin mittaristoa, joka on palvelumuotoiltu Jyväskylän koulutuskuntayhtymä Gradian kanssa vuonna 2022.
- Mittariston rakentamisessa huomioitu
  - Nuorten palvelukokemukset
  - Nuorten näkemykset laadukkaasta nuorisotyöstä
  - Nuorisotyön esihenkilön näkemykset
  - Koulutuskuntayhtymän laatuvaastavan näkemykset
  - Nuorisotyötä lukioissa ja ammattiopistoissa tekevien näkemykset
- Laadukas oppilaitosnuorisotyö ja sen arviointitavat on määritelty monialaisesti yhdessä.
- Mittaristoa on testattu iteroiden useita kertoja ja testikertojen väleissä paranneltu sidosryhmäpalautteen perusteella.

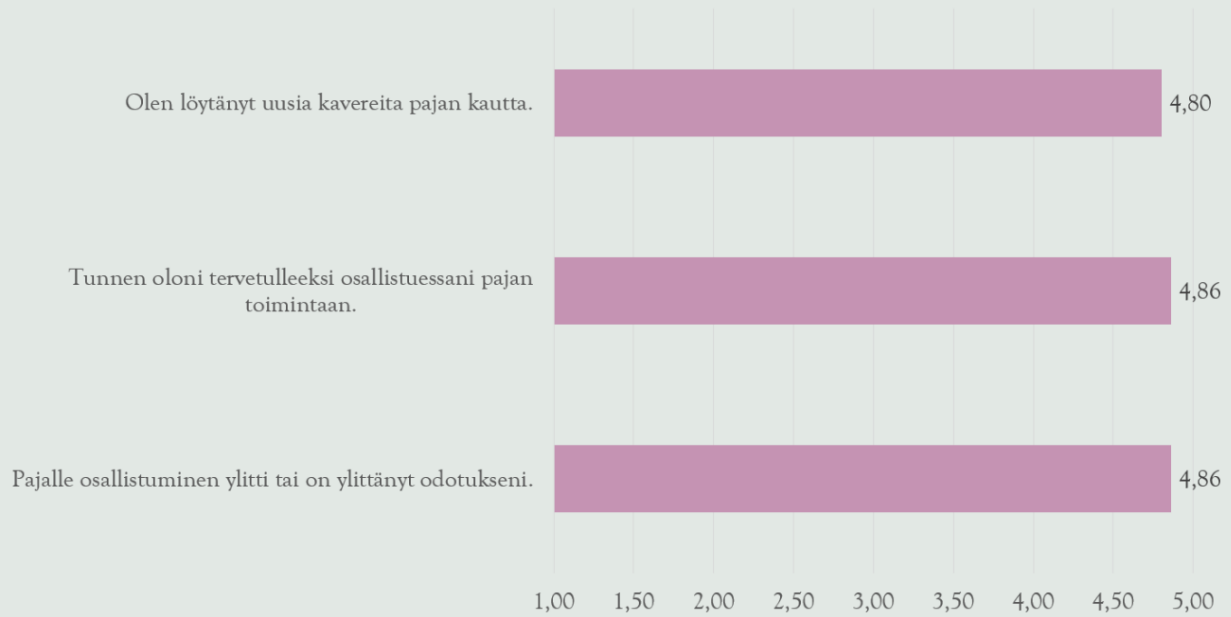
Nuorilähtöisyys

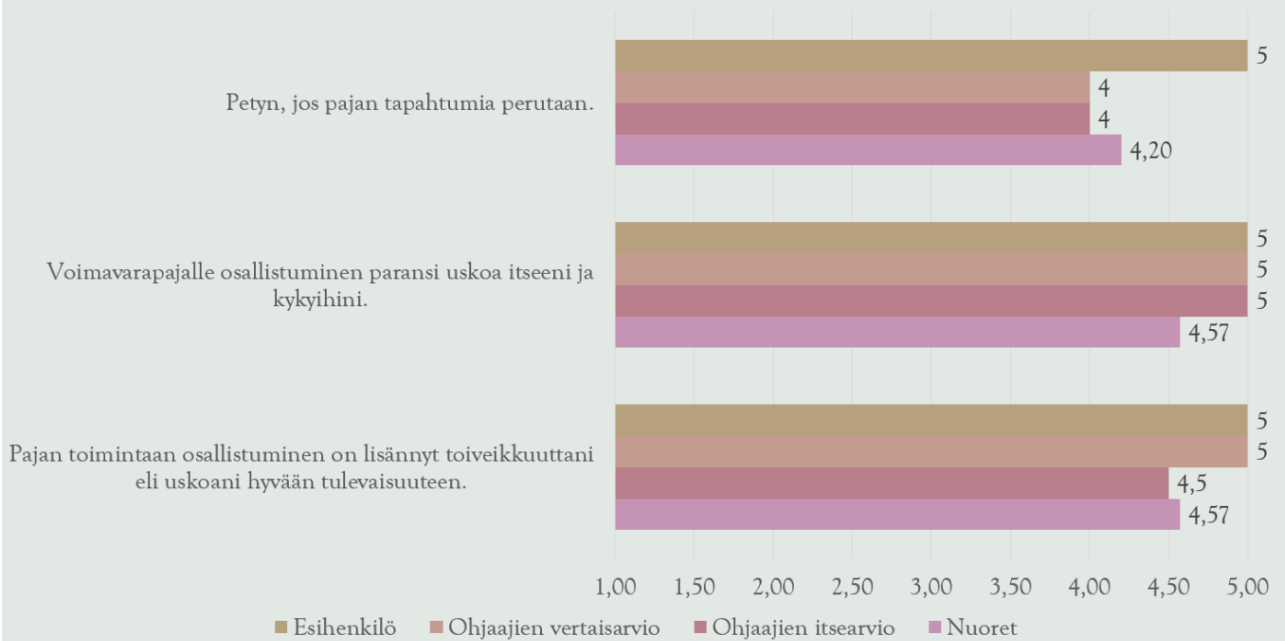
Kohtaamisosaaminen

Nuorten pajakokemus

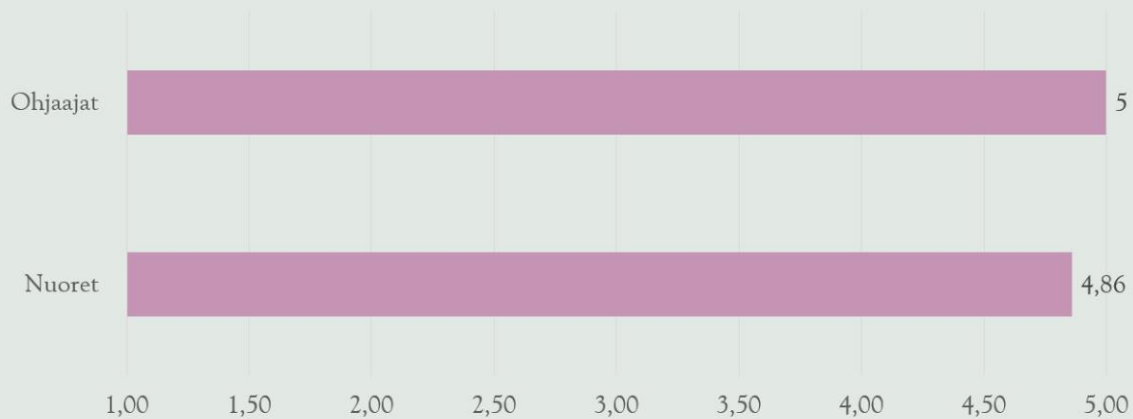

Voimavarapajan vaikutuksia ja merkitys nuorille

ENTÄ TULEVAISUUS?

Voimavarapajaa pitää järjestää myös tulevaisuudessa.

MITEN KEHITTÄISIT PAJASTA TIEDOTTAMISTA?

- Toivoisin, että ennen sairauslomaa kokeiltaisiin pajaa, koska mut se ois säästäny tosi paljolta, jos olisin 3kk sairausloman tilalta ollut sen ajan Voimavarapajassa.
- Opiskelijoille pajasta kertominen tekstiviestillä, se on paras tapa saavuttaa pajasta eniten hyötyvät opiskelijat jotka saattavat olla jumissa kotonaan eivätkä katso esim. Wilmaa. Muutoin tiedotus on hyvä tapahtua myös wilmassa ja oppitunnilla. Myös opojen ja helppi ohjaajien hyvä kertoa pajan olemassaolosta
- Pajan pitäisi olla virallinen juttu eikä hanke.
- Opiskelijat, jotka hyötyisivät pajasta eniten, saa parhaiten otettua yhteyden tekstiviestillä.

MITEN KEHITTÄISIT PAJASTA TIEDOTTAMISTA?

En edes tiennyt että tällaista vaihtoehto on olemassa. Ja ajattelin että koulu ei etene mitenkään ja toihan se siihen paljon lisää stressiä. Kun kotona vaan olin ja koulussa en käynyt ja elämän tilanne oli todella huono. Äiti sanoi että johonkin pitää mennä... ja monien puheluiden jälkeen löyty tämä paja toiminta. Tekstiviestillä pitäisi alkaa ilmoitella nuorille tämmöisestä toiminnasta, nuoret huomaisivat paremmin. Ilmoittaa oppilaitosten sosiaalisessa mediassa tämmöisestä toiminnasta. Ja kouluissa pitäisi kertoa tämmöisistä vaihtoehdoista yleisesti kaikille, että on okei jos elämä ei suju ja ole hyvin. On okei epäonnistua. Kunhan saa muilta apua ylös nousemiseen ja elämän tilanteen parantamiseen. Ja siihenkin tarvitaan paljon eri asioita, koti elämä, koulu, vapaa-aika. Niin kun mulla on perhe kotona auttamassa, kouluna on paja, mukavat ihmiset siellä ja rento olo. Ja vapaa ajalla terapia ja toki paljon itse työskentelyä. Pajoja pitäisi saada lisää tänne. Yksi ei riitä. Oppilaita on paljon. Mutta yhden pajan oppilasmäärää ei pitäisi lisätä koska sitten kaikki ei pidä ihmismäärästä ja silloin tämäkin on ahdistava vaihtoehto. Että monta pientä pajaa on hyvä!

MITEN MUUTTAISIT PAJAN TOIMINTAA?

- Enemmän yhteisiä reissuja.
- Paja toimii mielestäni hyvin tällä hetkellä
- Pajalla voisi olla lisää aikuisia. Tai harjoittelijoita.
- Paja toimii tällä hetkellä hyvin.

MILLAINEN TILANTEESI OLISI NYT, JOS ET OLISI PÄÄSSYT VOIMAVARAPAJALLE?

- Luultavasti kotona, en kävisi koulua. Ja olo / mieli olisi vielä kamalampi ennen kuin aloitin pajan. Parantunut. Mulla on vuorokausirytmäni nykyään. Herään aikaisin ja menen aikaisin nukkumaan. Käyn pajalla 3 päivää viikossa. Siellä on ihmisiä, kenen kanssa jutella. Niin ohjaajien kuin muiden nuorten kanssa. Ja opinnot etenevät. Ja terapiassa kahdesti viikossa. **Elämä alkaa vihdoinkin ja viimein tuntuu paremmalta.**
- En kävisi varmaankaan koulua jos en kävisi pajalla koulua.
- Kuollut. 110% varmasti. Paja ja henkilökunta pelasti mut pohjalta.

MILLAINEN TILANTEESI OLISI NYT, JOS ET OLISI PÄÄSSYT VOIMAVARAPAJALLE?

Olisin edelleen kotona yksin ja pelkäisin kouluun ja kauppaankin lähtemistä, en pystyisi luokassa ryhmäytymään tai saamaan opintoja eteenpäin. Mielenterveys ongelmani olisivat vakavampia jos en olisi päässyt osalliseksi pajalle. Olen surullinen etten ollut aikaisemmin tietoinen pajasta, olisin päässyt elämässä eteenpäin paljon aikaisemmin enkä kokisi hukanneeni vuosia yksin kotona lamaan tunteena. Olen kokenut kokonaisvaltaista parannusta elämässäni pajan myötä, syön paremmin ja säännöllisemmin, nukun paremmin ja koen herääväni levänneenä, olen sosiaalisempi ja nautin sosiaalisista tilanteista pajalla, olen rohkeampi, tuon itseäni paremmin esille, kohtaan hankalia asioita elämässäni ohjaajien avulla ja saan tukea ja kannustusta mukavuusalueen ylittämiseen, he tukevat minua myös tulevilla asioilla vastaan ja sallivat minun siedettyä vaikeisiin asioihin omalla tahdillani, olen saanut pitkästä ajasta kosketuksen arkirytmiiin ja koen olevani huomattavasti tyytyväisempi kun minulla on rytmi jota kykenen ylläpitämään pajan tuella. Vertaistuki (jota en ole aikaisemmin kokenut) on ollut käsittämättömän tärkeää, olen saanut pitkästä ajasta tuntemuksen ryhmään kuulumisesta ja olen tullut ymmärretyksi elämäntilanteeni suhteen.

Pajanuorten vastauksia marraskuussa 2022, 1/2

MISSÄ OLISIT, JOS ET OLISI PÄÄSSYT VOIMAVARAPAJALLE?

Oppilaitosvierailun
antia

- Koulu ei olisi edistynyt näin nopeasti enkä pystyisi olla ryhmässä ilman ahdistusta, ellen olisi päässyt ilman pajaa.
- Hukassa, en olisi todennäköisesti koulussa edes kirjoilla. Paja on ollut pelastus ja viimeinen oljenkorsi.
- Ilman pajaa olisin kotona yksin tai jopa mullan alla. Paja on auttanut minua enemmän kuin esim. nupon työntekijät. Täällä autetaan. Minulla ei olisi koulupaikkaa, en pystyisi lähteä kotoa edes viemään roskia ja kotini on sotkuinen. En pidä keneenkään yhteyttä eikä mikään kiinnosta. Olen täysin yksin ja olen menettänyt elämänhalun. Sänky ja TV ovat parhaat ystäväni. En syö, en liiku. Makaan vain.
- Olisin yhä kotona eikä olisi muuta tekemistä kuin ytoja tietokoneella.
- Jos pajaa ei olisi, oisin kuollut, koska olin niin loppu, eikä saikku ollut enää vaihtoehto 2,5 kk jälkeen, mutta en ollut valmis kouluun. Kesällä päätin, että kuolen jos kouluun joudun. Päätin että se ei käy!

Pajanuorten vastauksia marraskuussa 2022, 2/2

MISSÄ OLISIT, JOS ET OLISI PÄÄSSYT VOIMAVARAPAJALLE?

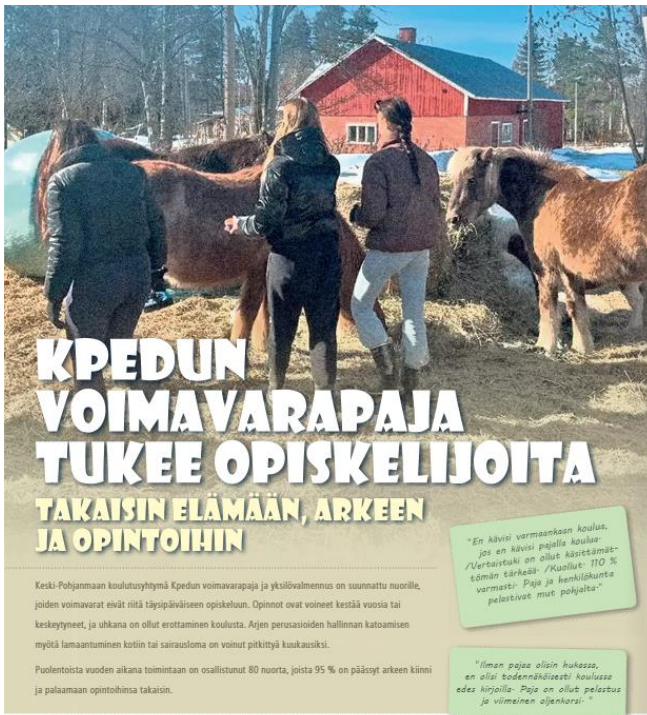
Oppilaitosvierailun
antia

- Makaisin (nimi)kadulla sotkuisessa yksiössä niin paskana, ettei musta olisi mihinkään.
- En tiedä, en ainakaan koulussa.
- Kotona. Vaihtanut sotesta lukioon. Ei olisi opinnot edistynyt. Ei ois voinu ryhmäytyä.
- Olisin joko koulussa opiskelemissa 2. vuotta tai jäänyt kotiin ja varmaan lopettanut koulun.
- Kuntouttavassa työtoiminnassa x 2
- Jos en olisi päässyt pajalle, olisin ilman koulupaikkaa ja luultavasti pahassa päihdekoulussa. Pajan avulla saan jatkaa omia opintoja ja kerätä voimia.

Tulokset esiteltiin Kpedun johdolla ja opiskeluhoillon toimijoille.

Hankkeesta on tiedotettu laajasti verkostoille, erilaisissa koulutustilaisuuksissa ja kohtaamisissa. Saku ry teki hankkeesta haastattelun heidän Action-lehteen. [Action 2/23](#)

KPEDUN VOIMAVARAPAJA TUKEE OPISKELIJOITA TAKAISIN ELÄMÄÄN, ARKEEN JA OPINTOIHIN

Keski-Pohjanmaan koulutusyhtymä Kpedun voimavarapaja ja yksilövalmennus on suunnattu nuorille, joiden voimavarat eivät niitä täysipäiväiseen opiskeluun. Opinnot ovat voineet kestää vuosia tai keskeytyneet, ja uhkana on ollut erottaminen koulusta. Arjen perusasioiden hallinnan katoamisen myötä lomaantumisen kotiin tai sairaaloihin on voinut pitkittyä kaukaiksi.

Puoleltoista vuoden aikana toimintaan on osallistunut 80 nuorta, joista 95 % on päässyt arkeen kiinni ja palaamaan opintoihinsa takaisin.

"En kävisi varmaankaan koulussa, jos en kävisi pajalla koulussa. /Vertaisryhmä on ollut käsitteittämissäni tärkeä. /Kouluun TIO % varmasti. Paja ja henkilöikunta pelasti minut poisjälkeä."

"Ilman pajaa olisin hukassa, en ollut todennäköisesti koulussa edes kopsilla. Paja on ollut pelastus ja viimeinen ojanranta."

Yksilöohjaus tai liittymisen voimavarapajaan käynnistys kiedussa opintotoimen alkuvaiheissa ja huolesta opiskelijan mahdollisuuksista jatkaa täysipäiväistä opiskelua. Pyöret lähtevät usein pyöränsä ammattikoulu Janika Kupilan tai valmentaja Salla Taakkilan luokse luvunsa pelareista, josta mukana voivat olla esim. opiskelija, koulun aikuinen huoltaja tai op-

petin velioston edustaja. Palvelus ke- taan yhdessä keinoja ja tapoja, jolla nuori voi saada arjestaan ja opinnoistaan kiinni. Aineksessa tapoissa ovat luot- taminen rakentaminen opitietojen kanssa sekä moniammatillisen yhteistyön keinoin kerääminen. Opiskelijalle evästen ei- ta. Paja päästä opinnoissa jalkaan alkua sekä eväiden, millekelle tuella on tarvetta.

1000 opiskelijaa on jätetty kotoon, niin minulle on mahdollisuus mennä käymään kotona ja rakentaa luottamussuhteita. Keskustella opiskelijan kanssa, että nuoren koulun- käynti onnistuu. Tarkeaa on saada jumi au- kaista ja nuori liikkeelle kotoa, kuussa Janika Kupila.

-Palvelus hetaan kaikki kontaktit ja tehdään moniammatillista yhteistyötä kou-

lun siellä ja sen ulkopuolelle, jotta nuoren elämä saataisiin eteenpäin, lisää Salla Taakkila.

Keskustelun ja tuen vastaanottamisen nuoret kokevat monesti helpommiksi pajan toimijoilta kuin omilta vanhemmiltaan. Eikä oikeiden palveluiden hakeminen vaikeassa elämäntilanteessa ole nuorille, edes vanhempien suostumisen helppoa.

-Voimavarapajan huollilla on moninaisia haasteita opintoihin tai elämäntilanteesta liit- tyen. Pajan avulla pystytään yhdessä luokulta tarjoamaan ja ohjaamaan nuori tarvitsevan tuen eteen. Palvelujärjestelmät ovat niin pirstaleisia, että nuoren ja huoltajienkin on vaikea niitä hyödyntää. Pajasta palvelut hetaan yhdessä nuoren rinnalla, kuussa projektipäällikkö Anne Eteläaho.

LUOTOAIKUISILLE VOI JAKAA HUOLENSA

Voimavarapajan kirjoille on viisitoista nuorta kerrelleen ja opintojen yksilöohjauksessa noin 30 opiskelijaa. Pajalla on omat tilat Nuorislahteen toimipisteeseen vieressä. Omaan tilaan on opintoaika helpompi tulla, mutta toiselta kaikki opintoaikaan tarjotut palvelut ovat lyhyen kävelymatkan päässä.

-Nuoret tulevat samalle pajalle tiptellen oman suunnitelman mukaisesti. Tämä on tarkeaa, jotta jokainen voi kohdata yksilöllisesti. Sitten kokoontumme yhdessä esmu- palleille, jonne jälkeen ryhmässä on yhteinen hetki esimerkiksi kuvakorttien avulla kes- kusteluun. Keskustelun jälkeen on yhteinen luento tai kukaan tekee opintojaan. Jyömaan maanantai Peruskoulu, Ilmajoki on usein mielen hyvinvointiin ja opiskelun vah- vistamiseen liittyviä tekemisiä kuten liikku- mista, kokkia tai retkeilyä. Salla Taakkila kuussa pajan palvelusta toiminta.

Ammattitieteellisen opintojen tulensa tarintaan moninaisuus tehneissä kuten opintoihin takaisin siirtyämissä, ryhmässä mukana

olemisessa, uudelle elälle tai koulun tutus- tumisessa, opiskelijan ja opettajan yhteistyön vahvistamisessa tai tukien panikiikointisu- lussa.

-Monelle olemme luottohenkilöiksi tai meitä kutsutaan myös "vareideiksi. Ei ole asioita, joita meille ei voi puhua. Yhdessä täytän- me esimerkiksi kenen paperista, esimme luvunperustusta tai sopivaa aurintoa. Toisessa paikkaissa on ollut todella vaikeita tilanteita, traumattaisia kokemuksia, jolloin meitä on kutsuttu kuuntelijaksi ja apuun. Hätätilan- teissa meihin saa aina ottaa yhteyttä, kerro- tavat senika kupsilla ja Salla Taakkila.

"Olen surullinen, etten ollut aikaisemmin tietoinen pajasta, olin päässyt elämästä eteenpäin pajan aikaisemmin, enää kokosi kukaan vuosi yksin kotona lomaantumisen. Pajan avulla olen saanut jatkettua aikaa kokkeutuksen arkielämään."

NUORTEN AUTTAMISESTA EI VOI TINKIÄ

Yksilöohjaus tai voimavarapajan palvelut ei ole voinut eriytyä merkittävästi, kun ohjausajalle on ollut enemmän tulleita kuin voidaan vastata. Joskus yksilöihin ongelmiin voidaan löytää ratkaisua lyhyessä ajassa, ja keskimäärin opiskelija on päättö- minnässä 2nd kuukausuun vain muutaman opiskelijan kanssa pölköiden käyttö on pakottanut nostamaan kadet pystyn ja ohjauk- seen heidet eteenpäin muulle, kuitenkin varmistaen, ettei nuori jää yksin asian kanssa.

-Ryppymysohjeita ja kollegan sanoin alkaneen, että meidän tehtävämme on koulun tuen sanot senien teillä. Esimerkiksi 99 % prosentissa poissaoloista on takana niihin löydettävä kyvy. Opinnot ovat "pitkää maailmaa", jossa pitäisi edetä tietystä puolel- laisesta joutuvuudesta kuitenkin tarvittaen. Ryhmissä ovat tosi lajeja, jolloin neppu-haasteiden on vaikea sietää. Nuorille sietetään myös tosi

laajoja paineita. Korona-erä valkeutti ja loi lisää paineita sosiaalisten tilanteiden kohtaam- misen, lisää Janika Kupila.

-Opiskelijoiden kanssa ei ole ymmärrys ja kohteet ovat tärkeitä. Apua tarvitseva joutuu valita nuoren puolesta myös vastu- timaan. Jos esimerkiksi mielenterveyspalveluihin aikaa joutuu odottamaan kuukausia, niin allon toimiminen nuoren osana ja sil- ponnä, että asioita saadaan eteenpäin ja nuori selvi apua.

Anne Eteläaho muistuttaa, että koulu- tuksen hakeutua pajan opiskelijoita, jotka kokevat ja tarvitsevat tehokkaimpaa, pit- kikäyttöistä ja innokkaiden tulle. Yksilöohjausta ja Voimavarapajaa rahoittaa ESR- hanke on loppumassa vuoden vaihteeseen, ja Eteläaho huoli tukea tarvitsevista opiskeli- joista on suuri.

-Jos saamme esteitä kolmenkin tulle (Ovohuhta, erityisen tuen reha tai Opintotoiminta) tarvitsevan nuoren putoamisen koulutuksesta, niin ja sillä ketäseen työntekijän vuoden palkkia. Ollakko jostain reha- samien tyyppeiden toimintaan tulevaisuu- deksiin löydettävissä kyvyä Eteläaho.

REKUI: Sari Maasilta-Saastamoinen
Kuvat: Salla Taakkila/Opintotoiminta
Lähtökortit: Opintotoiminta/Opintotoiminta

Vipuvoimaa
EU:lta
2014–2020

Hankkeiden tutustumiskäynti Uumajaan

Janika Kupila, Salla Taskila, Tuija Carlsson, Katrin Björklund, Anne Eteläaho

Ruotsin koulutusjärjestelmää

Kaikilla peruskoulun tai erityisperuskoulun päättäneillä nuorilla on Ruotsissa oikeus toisen asteen koulutukseen. Toisen asteen koulutusta tarjoavat lukiokoulu (gymnasieskola) ja erityislukiokoulu (gymnasiesärskola).

Lukiokoulutus

Ruotsissa on tarjolla sekä kunnallista että yksityistä toisen asteen koulutusta. Joitakin koulutuslinjoja on tarjolla vain muutamilla paikkakunnilla.

Lukiokoululla tarkoitetaan Ruotsissa kaikkea toisen asteen koulutusta: sekä ammatillista koulutusta että korkea-asteen opintoihin valmistavaa koulutusta.

Lukiokoulussa on 18 kansallista koulutusohjelmaa, jotka ovat tarjolla kaikissa Ruotsin toisen asteen oppilaitoksissa. Niiden lisäksi valittavana on useita erityisiä koulutusohjelmia. Kaikki lukioasteen koulutusohjelmat antavat yleisen korkeakoulukelpoisuuden.

Kaikki koulutusohjelmat ovat kolmivuotisia. Nämä kuusi koulutusohjelmaa ovat korkea-asteen opintoihin valmistavia: liiketaloudellinen ohjelma, taidealan ohjelma, humanistinen ohjelma, luonnontieteiden ohjelma, yhteiskuntatieteiden ohjelma ja tekniikan ohjelma. Muut koulutusohjelmat ovat ammatillisesti suuntautuneita.

Opiskelijan on aloitettava toisen asteen koulutus Ruotsissa viimeistään sen vuoden ensimmäisellä puoliskolla, jona hän täyttää 20 vuotta. Tätä vanhemmat opiskelijat kuuluvat aikuiskoulutusjärjestelmän piiriin.

Ruotsissa sekä ammatillisesti suuntautuneet että korkea-asteen opintoihin valmentavat toisen asteen koulutusohjelmat sisältävät paljon teoreettisia opintoja.

Ruotsalaisen lukiokoulun koulutusohjelmaan sisältyy kahdeksan kaikille yhteistä ainetta sekä joukko erityisaineita.

Kaikki koulutusohjelmat sisältävät

- kahdeksan kaikille koulutusohjelmille yhteistä ainetta: ruotsi tai ruotsi toisena kielenä, englanti, matematiikka, liikunta ja terveys, historia, yhteiskuntaoppi, uskonto, luonnontiede
- tietyn määrän koulutusohjelmalle yhteisiä aineita riippuen siitä, mistä koulutusohjelmasta on kyse
- projektityöskentelyä.

Kaikkiin ammatillisesti suuntautuneisiin koulutusohjelmiin sisältyy työpaikoilla tapahtuvaa oppimista.

Jos on suorittanut yleisen korkeakoulukelpoisuuden antavan toisen asteen tutkinnon Ruotsissa, voi hakea korkea-asteen koulutukseen myös muissa Pohjoismaissa.

Erityislukiokoulu

Erityislukiokoulu on erityistarpeisille nuorille tarkoitettu toisen asteen koulutus. Valittavana on yhdeksän ammattiin suuntautunutta kansallista ohjelmaa, kansallisesta rakenteesta poikkeavia koulutusohjelmia sekä yksilöllisiä koulutusohjelmia niille opiskelijoille, joiden on tarpeen opiskella tiettyjä aihealueita yksittäisten oppiaineiden sijaan.

Kansanopisto

Toisen asteen aineita voi opiskella myös kansanopistossa. Kansanopisto on aivan omanlaisensa oppilaitosmuoto, jonka koulutustarjonta on hyvin monipuolinen.

Toisen asteen koulutuksen pääsyvaatimuksena Ruotsissa on hyväksytysti suoritettu peruskoulun oppimäärä sekä hyväksytyt arvosana seuraavissa aineissa: englanti, matematiikka ja ruotsi tai ruotsi toisena kielenä. Voi pyrkiä toisen asteen koulutukseen viimeistään sen vuoden ensimmäisellä puoliskolla, jona täyttää 20 vuotta. Ei kuitenkaan saa entuudestaan olla toisen asteen tutkintoa.

Suosituimpiin koulutusohjelmiin pyrkiviltä vaaditaan yleensä parempi peruskoulun päättötodistuksen keskiarvo kuin muihin koulutusohjelmiin pyrkiviltä.

Jos hakija täyttää haluamansa koulutuksen pääsyvaatimukset, hänellä on niin kutsuttu kelpoisuus.

Ammattiin valmistaviin koulutusohjelmiin pyrkivällä on kelpoisuus, jos hänellä on hyväksytyt arvosana seuraavista aineista:

- ruotsi tai ruotsi toisena kielenä
- englanti
- matematiikka
- hyväksytyt arvosana viidestä muusta aineesta; pääsyvaatimuksena on toisin sanoen hyväksytyt arvosana kahdeksasta eri aineesta.

Korkea-asteen opintoihin valmistaviin koulutusohjelmiin pyrkivällä on kelpoisuus, jos hänellä on hyväksytyt arvosana seuraavista aineista:

- ruotsi tai ruotsi toisena kielenä
- englanti
- matematiikka
- hyväksytyt arvosana yhdeksästä muusta aineesta; pääsyvaatimuksena on toisin sanoen hyväksytyt arvosana 12 eri aineesta.

Liiketalouden koulutusohjelmaan, humanistiseen koulutusohjelmaan ja yhteiskuntatieteiden koulutusohjelmaan pyrkivällä näihin yhdeksään muuhun aineeseen tulee sisältyä hyväksytyt maantiedon, historian, yhteiskuntaopin ja uskonnon arvosana.

Luonnontieteiden koulutusohjelmaan ja tekniikan koulutusohjelmaan pyrkivällä näihin yhdeksään muuhun aineeseen tulee sisältyä hyväksytyt biologian, fysiikan ja kemian arvosana.

Taidealan koulutusohjelmaan pyrkivällä on oltava hyväksytyt arvosana yhdeksässä vapaavalintaisessa aineessa.

Jos oppilaalla ei ole kelpoisuutta tiettyyn valtakunnalliseen koulutusohjelmaan, hän voi osallistua tutustuttamisohjelmaan. Tutustuttamisohjelmia on viisi: valmentava koulutus, ohjelmaan suuntautuva yksilöllinen vaihtoehto, ammattiin tutustuttaminen, yksilöllinen vaihtoehto ja kieleen perehdyttäminen.

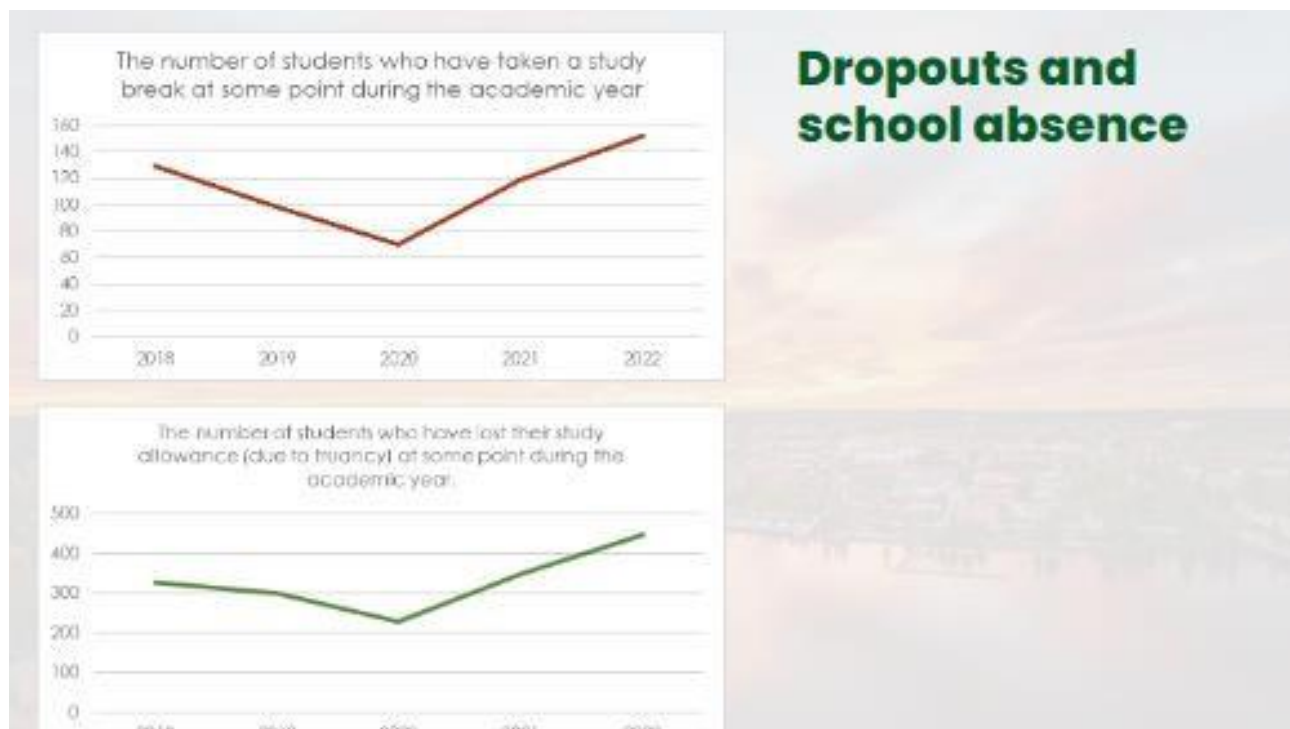

Ruotsissa oppivelvollisuusikä loppuu peruskoulun jälkeen 16-vuoden iässä.

Kävimme tutustumassa Ruotsin Uumajassa useaan erilaiseen tukimalliin, joita on järjestetty Ruotsissa syrjäytymisen ja koulupudokkuuden ehkäisemiseksi. Mallit ovat seuraavat:

Umeån kunnan toimet UP 2-hanke

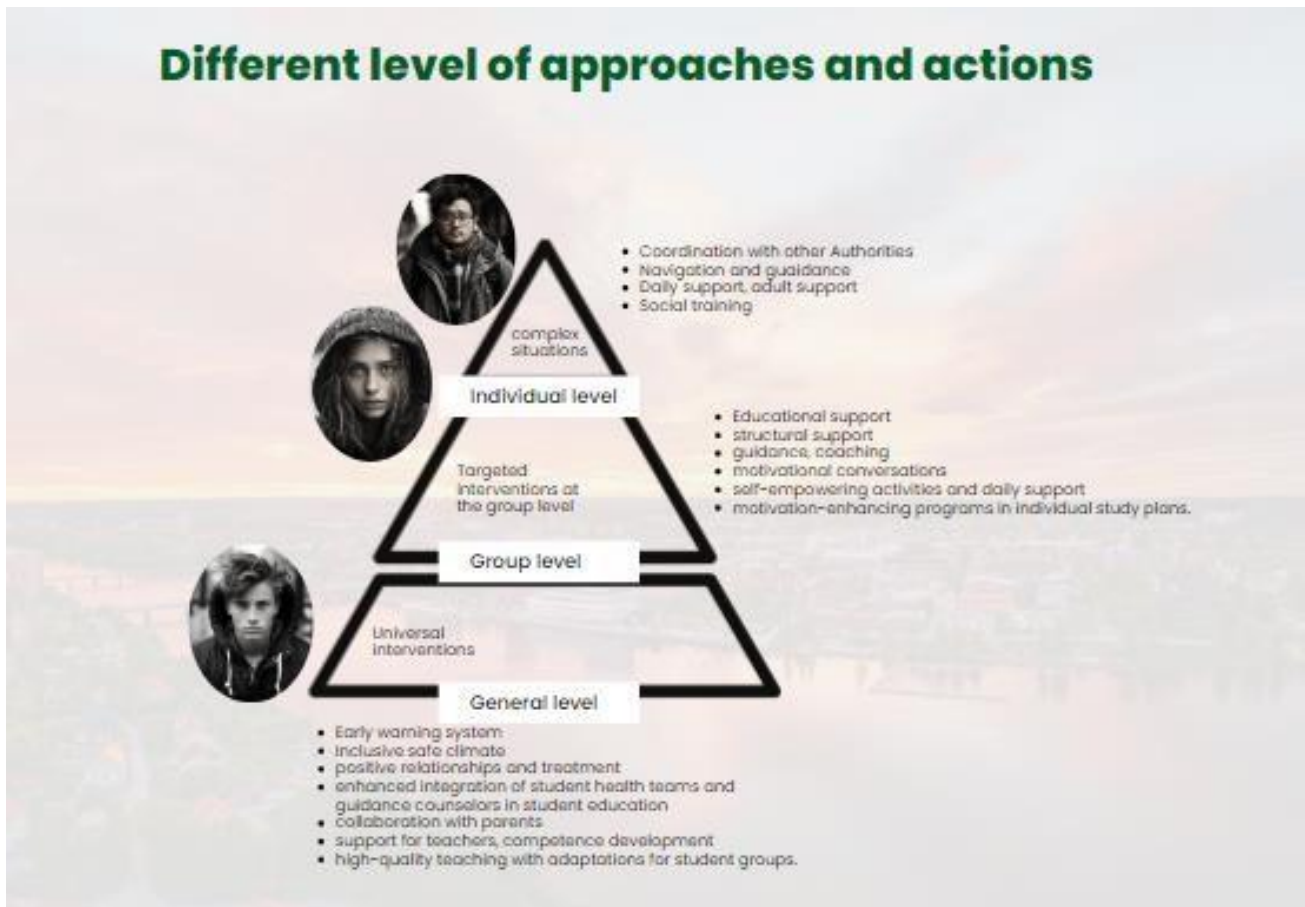
Kunnassa on seurattu aktiivisesti koulunkäynnin keskeyttämisen lukuja, luvut ovat systemaattisesti parantuneet vuodesta 2018 vuoteen 2020 vauhdilla alaspäin ja sen jälkeen alkaneet nousta jyrkästi ylöspäin. Keskeyttämisprosentti on ammatillisten linjojen osalta jopa 10 %.

Koulunkäynnin keskeyttämiseen suurimmat syyt ovat mielenterveysongelmat ja niiden jälkeen muu hyvinvointiin liittyvä, työn teko, motivaation puute ja muut syyt.

Käytiin läpi tapausesimerkkejä yhdessä Ruotsin työntekijöiden kanssa ja pohdittiin erilaisia ratkaisumalleja. He olivat rakentamassa työkalupakkia erilaisten nuorten poissaolojen ehkäisemiseen. Työkalupakkiin suunnitellaan erilaisia työkaluja erilaisten nuorten tukemiseen.

He olivat laatineet myös kolmiportaisen tuen mallin, jossa esiteltiin siihen liittyviä tuen tarpeita ja ratkaisumalleja askel askeleelta.

Different types of absence require different approaches

Task in Umeå

- Defining different tools and their function
- Develop successful approaches and actions
- Improving the school and student "presence culture"

Anton, 18

Anna, 16

Liam, 17

Keskusteltiin varhaisesta ennaltaehkäisevästä tuesta, kuinka tärkeää on tukea ajoissa, jottei tule jäävuoren huippuja.

Tutustuimme kunnan eri palveluihin, jotka ovat koulunsa keskeyttäneille nuorille. Suurin osa näistä palveluista oli samassa talossa vierekkäin, tilat olivat erittäin kodinomaiset ja viihtyisät, tunnelmalliset, kasveja, verhoja, sohvia ym. Palveluiden ollessa saman katon alla ne mahdollistivat laadukkaan nopean ja matalankynnyksen palvelut nuoren ympärille, jolloin voitiin nopeasti tehdä yhteistyötä eri palveluiden ja työntekijöiden kanssa.

Palvelut olivat hyvin samantyyppisiä kuin meidän Voimavara- oppimisympäristössä, mutta erona oli se, että nuorten täytyi erota koulusta, jotta he saivat palvelua.

He kehuivat Kpedu:n mallia, jossa nuoret voivat olla koulun kirjoilla ja opiskella aineita. He arvostivat meidän malliamme, jossa nuori pyritään pitämään koulussa, eikä niin helposti eroteta. Heillä ei voi aloittaa opintoja muuta kuin syksyn alussa, ei enää myöhemmin kesken vuotta.

Heillä ei ole jatkuvaa hakua. Nuoret saattavat olla kuukausi tolkulla kotona tekemättä mitään, koska kouluun ei pääse. He eivät saa rahoitusta mistään sinä aikana. Sitten usein riskinä on rikollisuus.

Mikäli opinnot keskeytyvät nämä mallit auttavat ja pyrkivät saamaan nuoren takaisin opintojen pariin seuraavana syksynä.

Hikikomori* – niille, jotka jäävät kotiin

Hikikomoreista, nuorista kotiinsa linnoittautuneista nuorista, joiden määrä on räjähtänyt käsiin

- ovat 16–25-vuotiaita
- ovat Uumajan alueen asukkaita
- ei ole töissä tai opiskelemassa
- ovat enimmäkseen kotona
- heillä ei ole omaa toimeentuloa
- heillä ei ole yhteyttä työvoimatoimistoon, sosiaalipalveluun tai sosiaalivakuutuslaitokseen.

Pitkään kotona oleminen voi johtaa heikentyneeseen terveyden tilaan.

Hikikomorista tulee ensimmäinen askel kotona olemisen jälkeen. Yhdessä selvitetään, mitä halutaan tehdä ja mitä vaihtoehtoja on tarjolla.

Tarjontaa:

- aktiviteetteja (yksittäinen ja ryhmä)
- koulutusta sosiaalisista tilanteista
- fyysisen aktiivisuuden lisääminen
- kotikäynnit
- tukipuhelut
- tuki yhteydenpidossa eri toimijoiden kanssa, esimerkiksi sosiaalipalvelut, terveys- ja hoitopalvelut, työvoimapalvelu, opinto-ohjaus ja ammatillinen ohjaus.
- tuki esim. bussilla kulkemisen harjoitteluun

(Osia tästä voidaan tarjota rajakunnassa asuville)

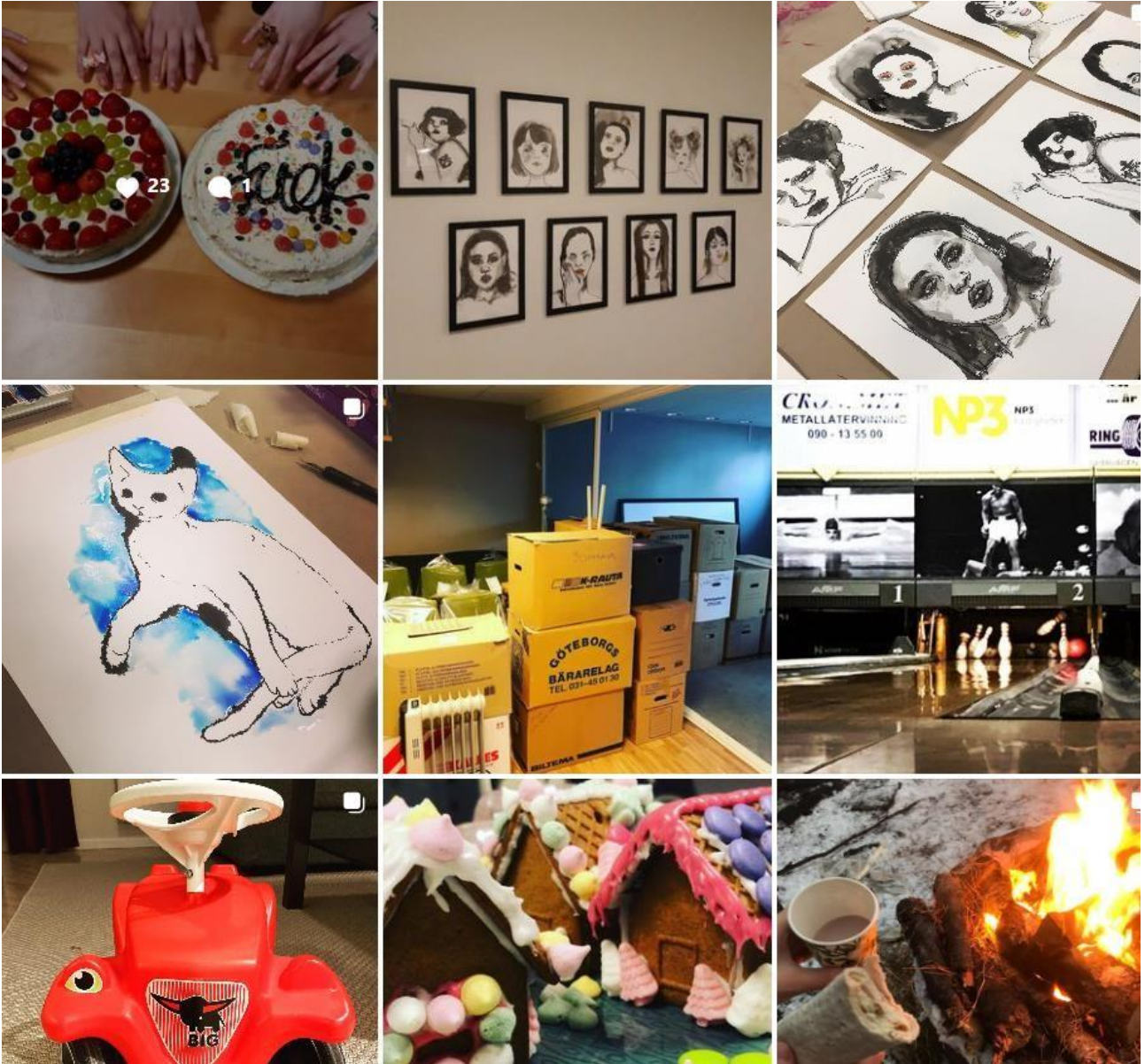
Mikä on tavoite?

Selvitetään miten nuori haluaa edetä. Tavoitteena on, että hän voi paremmin ja nauttii elämästä. Se voi olla askel kotona olemisen jälkeen esimerkiksi opintojen, harjoittelun tai työn kokeilemiseen. Toinen tavoite voi olla tarkistaa kykyä huolehtia itsestään.

Sijaitsee Uumajan keskustassa. Nuoria voidaan myös tavata missä nuorelle parhaiten sopii.

* Hikikomori (ひきこもり tai 引き籠もり) on japanilainen termi, joka tarkoittaa "vetää pois" tai "se, joka sulkeutuu sisään".

Tilat olivat tosi viihtyisät ja henkilökunta mukavaa.

Våga växa

Uskalla kasvaa

- KOHDERYHMÄ Nuoret, jotka tarvitsevat interventioita "alkuun pääsemiseksi"
- RYHMÄTOIMINTAA, NOIN 10 NUORTA KERRALLAAN, KAKSI ERI RYHMÄÄ SAMAA AIKAAN
- Uskalla kasvaa! on menestymisen tuki!
- Auttaa löytämään oikean henkisen asenteen, rohkeuden ja energian, jotta voi helpommin toteuttaa tärkeitä muutoksia.

Kysytään: Millaisia unelmia sinulla on?

Mitä sinulle tarkoittaisi toteuttaa sitä, mitä olet aikonut tehdä niin kauan?

Mitä seurauksia olisi, jos näin ei tehdä?

Yksin, se on usein hankalaa. Se vie, vie aikaa, viivyttelemme ja keksimme kaikenlaisia tekosyitä

välttääksemme toteuttamasta asioita, joiden tiedämme olevan hieno asia elämässä! Asia, joka saisi tekemään rohkean päätöksen, olemaan vapaampia, onnellisempia, terveempiä.

Tuella kykenee tekemään asioita, joista aiemmin on vain unelmoinut. Käydään läpi tekosyitä ja rajoittavaa tarinaa, joita useilla on ollut itsestään. Harjoittelempa parempaa ajattelutapaa ja venytämme mukavuusaluetta – ja yhtäkkiä tavoite on näköpiirissä!

Viimeistelynä itsetunto ja itseluottamus vahvistuu, luovuus ja rohkeus lisääntyy, koet paremman terveyden ja tunnet enemmän iloa ja energiaa.

Uskalla kasvaa!
valmennusohjelma:

Onnistunut (8 puhelua,
enintään 3 kuukauden aikana)

Tähti (14 puhelua,
enintään 6 kuukauden
aikana)

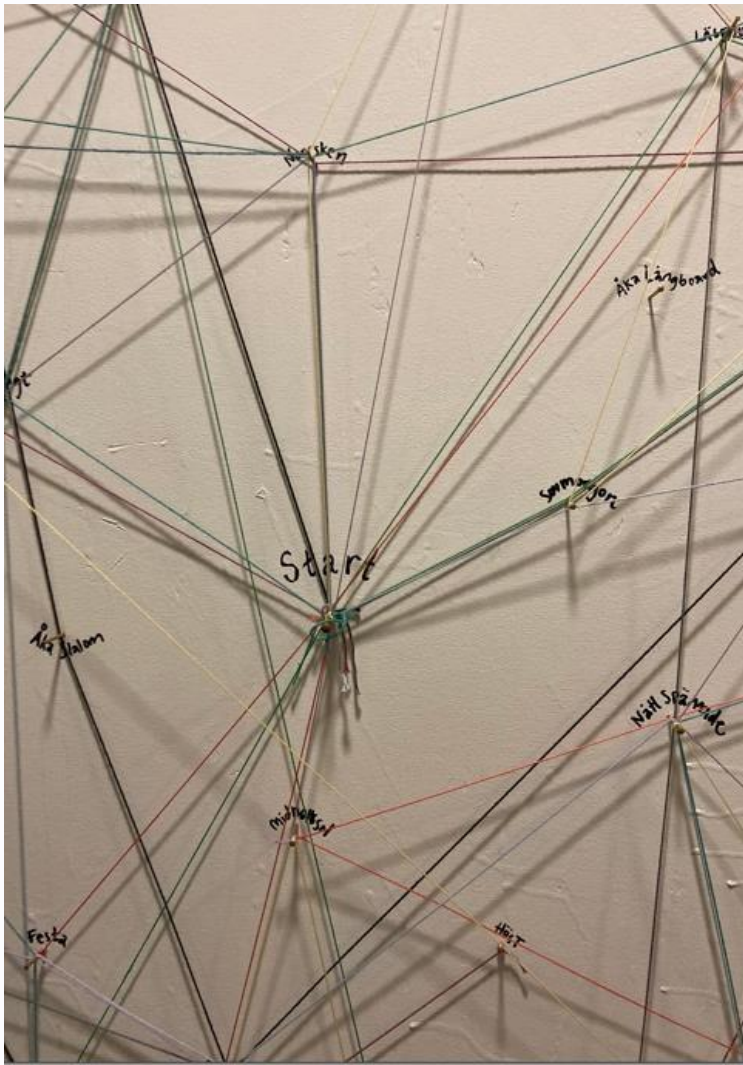
Lyömätön (30 puhelua, enintään 12 kuukauden aikana)

Toiminnan aikana saa tilaa ajatella ja selkeyttää tavoitteita, mahdollisuus rakentaa positiivisia tavoitekuvia, kehittää ja muuttaa ajatus- ja käyttäytymismalleja ja ryhtyä toimeen ja viedä elämää uudelle tasolle.

Toimenpiteet;

- Tapaamiset puhelimitse, zoomilla tai livenä
- Tuki sähköpostitse, tekstiviestillä tai puhelimitse tapaamisten välillä
- Harjoitukset, webinaarit, luennot

Tavoiteverkko:

Viihtyisät tilat:

KAA

Kunnallinen toimintavastuu

KAA= Suomalainen etsivän työn malli ja osittain meidän ammattikoutsin malli

KAA

Kommunala Aktivitetsansvaret

Kunnan toimintavastuu (KAA) sisältää Uumajan kunnassa rekisteröidyt 16–19-vuotiaat nuoret, jotka ovat suorittaneet oppivelvollisuutensa peruskoulussa, mutta eivät ole suorittaneet toisen asteen koulutusta.

Toimintavastuu tarkoittaa, että kunnan on pysyttävä vuoden aikana ajan tasalla siitä, ketkä nuoret kuuluvat vastuun piiriin ja miten heidät työllistetään. Tulee tarjota tarvittaessa sopivia yksilöllisiä interventioita, jotka ensisijaisesti motivoivat henkilöä aloittamaan tai jatkamaan opintoja. **Myös** dokumentoi toimenpiteet ja pidä kirjaa vastuun piiriin kuuluvista nuorista.

OUR MISSION

To try and get the youths motivated to go back to school, in one way or the other

MIRAI

Hankkeen avulla voitiin opiskella hankkeen tiloissa ja saada tukea, jotta voi hakea yliopistoon. Kerrallaan kuusia osallistujaa. Päiväohjelmassa oli rentoutusharjoituksia ja joogaa. Toimintaterapeutti oli mm. yksi ohjaaja.

SAMSTART

Samstart lisää vammaisten nuorten mahdollisuuksia

Samstart on EU-rahoitteinen hanke, jonka tavoitteena on lisätä vammaisten nuorten mahdollisuuksia siirtyä hyvin koulusta työelämään.

Yhteistyötä työelämään vakiinnuttamiseksi

Samstartin tarkoituksena on parantaa fyysisesti tai henkisesti vammaisten nuorten siirtymistä koulusta työelämään. Hankkeessa kehitetään menetelmiä, joilla vahvistetaan koulun tai erityiskoulun, viranomaisten ja työelämän välistä yhteyttä ja siten helpotetaan nuorten asettumista työelämään. Hanke toteutetaan yhteistyössä kunnan kanssa ja se sijaitsee Malmössä, Kronobergissä, Göteborgissa, Sörmlannissa ja Uumajassa.

Kuka voi osallistua Samstartiin?

16–29-vuotiaat nuoret, jotka

- menee lukioon jossakin osallistuvassa kunnassa

- joka on vammainen, mikä tarkoittaa, että hän tarvitsee tukea työnhakuun tai opiskeluun lukion jälkeen.

Tämä tapahtuu projektissa

Tarjoavat tukea erilaisista osaajista koostuvissa tiimeissä, esimerkiksi työnvälittäjissä ja SIUSkonsulteissa TE-palvelusta sekä kunnallisista resursseista. Tiimiin kuuluvia toimintoja mukautetaan kohderyhmän tarpeiden mukaan ja sen mukaan, miten paikalliset toimijat ovat mukana hankkeessa. Yhdessä voidaan:

- tutkia kiinnostuksen kohteita ja toiveita
- Tarkista Arbetsförmedlingen verkkosivuilta, mitä tukea on saatavilla
- ota selvää, mitä työpaikan saaminen vaatii
- kirjoita CV ja saatekirje
- käy läpi työhaastatteluun valmistautuminen
- ota yhteyttä työnantajiin
- löytää työpaikan harjoittelupaikalle
- opas jatko-opintoihin.

Pohdinta

Ruotsin malleissa oli hyviä asioita. Pohdimme kuitenkin, että oli yllättävää, kuinka osittain heikkoa tukea nuoret saivat koulussa ja nivelvaiheet puuttuivat peruskoulun ja toisen asteen välillä. Nuoria tuettiin pudokkuuden jälkeen monia tukitoimia, mutta ei jo silloin kun he ovat tipahtamassa.

Heiltä puuttui tukipalvelut, joita Kpedussa on nuorelle tarjolla.

Saimme valtavasti hyvää palautetta Suomen koulutusiäriestelmästä ja erityisesti Kpedu:n hankemallien tukimuodoista. He kertoivat, että heillä on paljon kehitettävää heidän malleissaan. Meillä on kehitettävää selkevässä. Myös tukimallien saamisessa samalle käytävälle. Saimme uusia ideoita ja toimintamalleja. Tulevaisuudessa haluamme tarjota nuorille strukturoidumpaa ohjelmaa toisten hanketyöntekijöiden toimesta voimavaraoppimisympäristössä. Perehdymme heidän internet sivustoon josta saamme lisämateriaalia, joita voimme hyödyntää. Myers briggs-malliin perehdytään myös ja niitä voimme työstää nuorten kanssa.

Tutustumisreissu oli erinomainen ja valaiseva, saimme työkaluja ja intoa työskennellä ja kehittää toimintaa vieläkin laadukkaampaan suuntaan. Pyysimme Ruotsin työntekijöitä vieraaksemme ja he ottivat kutsun innokkaana vastaan, koska he haluavat kehittää omaa malliaan lähemmäksi meidän tukimalleja.

Ruotsissa oppivelvollisuusikä loppuu peruskoulun jälkeen klo 16.

Pohdinta

Ruotsin malleissa oli hyviä asioita. Pohdimme kuitenkin, että oli yllättävää, kuinka osittain heikkoa tukea nuoret saivat koulussa ja nivelvaiheet puuttuivat peruskoulun ja toisen asteen välillä. Nuoria tuettiin pudokkuuden jälkeen monia tukitoimia, mutta ei jo silloin kun he ovat tipahtamassa. Heiltä puuttui tukipalvelut, joita kpedussa on nuorelle tarjolla.

Saimme valtavasti hyvää palautetta Suomen koulutusjärjestelmästä ja erityisesti Kpedu:n hankemallien tukimuodoista. He kertoivat, että heillä on paljon kehitettävää heidän malleissaan. Meillä on kehitettävää selkeydessä. Myös tukimallien saamisessa samalle käytävälle. Saimme uusia ideoita ja toimintamalleja. Tulevaisuudessa haluamme tarjota nuorille strukturoidumpaa ohjelmaa toisten hanketyöntekijöiden toimesta voimavaraoppimisympäristössä. Perehdymme heidän

internet sivustoon josta saamme lisämateriaalia, joita voimme hyödyntää. Myers briggs antaa meille tehtäviä, joita voimme työstää nuorten kanssa.

Tutustumisreissu oli erinomainen ja valaiseva, saimme työkaluja ja intoa työskennellä ja kehittää toimintaa vieläkin laadukkaampaan suuntaan. Pysimme Ruotsin työntekijöitä vieraaksemme ja he ottivat kutsun innokkaana vastaan, koska he haluavat kehittää omaa malliaan lähemmäksi meidän tukimalleja.

Hanke sai Kpedun johdolta luvan jatkaa ainakin ensi vuoden talon omalla valtionosuusrahoituksella, lämmin kiitos siitä.